

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**VYUŽITÍ DĚTSKÉ KNIHY V INDIVIDUÁLNÍ
LOGOPEDICKÉ PÉČI V MATEŘSKÉ ŠKOLE**

Bakalářská práce

České Budějovice 2010

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Eva Suchánková, Ph.D.

Vypracovala:

Anna Hejlková

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci zpracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 30. března 2010

Anna HEJLKOVÁ

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PaedDr Evě Suchánkové, Ph.D. za odborné vedení, věcné připomínky a cenné rady.

Děkuji S. M. Serafině Bartůškové a kolektivu učitelek Církevní mateřské školy za vstřícnost, podporu a spolupráci.

ANOTACE

Bakalářská práce zjišťuje možnosti využití dětských knih v individuální logopedické péči v mateřské škole.

V teoretické části je popsán fyziologický vývoj řeči, následně je vymezen pojem narušená komunikační schopnost a uvedeny její jednotlivé typy. Dále je představen systém integrace dětí s narušenou komunikační schopností a jeho legislativní rámec. První část uzavírá přehled členění dětské literatury.

Praktická část je věnována výběru konkrétních titulů dětské literatury a ověření jejich účinnosti u dětí s různým typem narušené komunikační schopnosti.

ANNOTATION

The bachelor thesis ascertains possibilities for the usage of children's books in individual logopedic therapy in the pre-school education.

The theoretical part consists of the description of the physiological speech development. Consequently definition of the term disturbed communication ability is given and its distinctive types are mentioned. Further the system of integration of the children with disturbed communication ability is presented along with its related legislation. The first part is concluded with the outline of children's literature subdivision.

The practical part deals with the selection of particular titles of children's literature and the examination of their influence on children with different types of disturbed communication ability.

OBSAH

1. Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	6
2. Vývoj řeči.....	6
2.1 Neverbální - předverbální úroveň.....	7
2.2 Verbální úroveň.....	9
3. Narušená komunikační schopnost	13
3.1 Poruchy vývoje řeči.....	13
3.2 Získané organické poruchy řečové komunikace.....	14
3.3 Získaná psychogenní nemluvnost.....	14
3.4 Poruchy hlasu a řeči při vrozených anomáliích orofaciálního systému	15
3.5 Narušení plynulosti řeči.....	15
3.6 Narušení článkování řeči	16
3.7 Symptomatické poruchy řeči	16
4. Integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami	17
5. Logopedická intervence v rezortu školství.....	20
6. Předškolní vzdělávání	21
7. Literatura pro děti.....	23
7.1 Členění	23
7.2 Základní žánry	24
7.3 Typologie knih	26
7.4 Dítě a kniha	26
PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
8. Charakteristika šetřeného vzorku	28
9. Cíle práce	29
10. Metodika	30
10.1 Praktické ověření - pozorování.....	37
11. Závěr	47
12. Shrnutí.....	48
13. Seznam použité a citované literatury	50
14. Seznam použitých a prostudovaných webových stránek	55
15. Seznam příloh	55

1. Úvod

Motivem ke zpracování bakalářské práce na téma Využití dětské knihy v individuální logopedické péči v mateřské škole bylo a je moje zaměstnání, které vykonávám jako speciální pedagog v Církevní mateřské škole v Českých Budějovicích.

Tato mateřská škola (MŠ) má již několikaleté zkušenosti s integrací dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, a to z oblasti zdravotního postižení (mentální, tělesné postižení, autismus), kam spadají i osoby s postižením řeči (Z. č. 561/2004 Sb §16, odst.2), a z oblasti sociálního znevýhodnění (tamtéž §16, odst.4, písm. a, c), kde se rovněž velmi často přidružuje postižení řeči či neznalost vyučovacího jazyka. Integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami klade na MŠ úkol vytvořit podmínky pro uspokojení takových potřeb a tím umožnit harmonický rozvoj dítěte. V případě integrace dítěte z důvodu řečového postižení je pak nutné zajistit individuální logopedickou péči (ILP) ve stanoveném rozsahu.

Druhým neméně významným motivem je můj zájem o dětskou literaturu. Dětská kniha zaujímala po mnoho let významné postavení v životě dítěte. Dětem četli rodiče, posléze, když se dítě naučilo číst, byla kniha oblíbeným zdrojem dětské zábavy. Děti se s knihou setkávaly často, při různých příležitostech, byla častým dárkem. V současnosti už je situace jiná. Na jedné straně existuje obrovská nabídka literatury, knihy jsou dostupné ve všech cenových kategoriích. Na straně druhé, mnozí rodiče dají přednost jiné aktivitě, než jsou po všech stranách poněkud náročnější chvíle strávené s dítětem nad knihou. Některé děti svoje knihy vůbec nevlastní, další jich mají jen omezený počet. Mateřská škola může být prvním místem, kde se dítě s knihou potká.

Je evidentní, že dětské knihy mají v jazykovém rozvoji dítěte své místo. Jak však využít jejich potenciálu zcela záměrně při individuální logopedické péči?

TEORETICKÁ ČÁST

2. Vývoj řeči

„Řeč je biologická vlastnost člověka, je to systém, kterým lze přenášet informace pomocí jazyka.“¹

¹ JEDLIČKA, Ivan, ŠKODOVÁ, Eva. Klinická logopedie. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. Kap. 10, Vývoj řeči, s. 89

„Řeč je forma sdělování a dorozumívání založená na používání slovních (mluva, písmo), ale i neslovních (gesta, mimika) výrazových prostředků komunikace. Řeč je realizace, použití jazyka. Jazyk je soustava druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy, zprostředkující dorozumívání lidí. Jazyk je kód, který se učíme používat při sdělování myšlenek a vyjádření svých požadavků a potřeb.“²

Ontogenetický vývoj řeči začíná v novorozeneckém období a přes období kojenecké a batolecí pokračuje do velmi významného období předškolního věku. Kolem 5. – 6. roku věku je ontogenetický vývoj řeči ukončen, avšak v určitých oblastech trvá další vývoj řeči po celý život člověka.

Ke správnému vývoji řeči jsou nezbytné následující podmínky:

- nepoškozená centrální soustava,
- normální intelekt,
- normální sluch,
- vrozená míra nadání pro jazyk,
- adekvátní sociální prostředí.

2.1 Neverbální - předverbální úroveň

Neverbální - předverbální úroveň je období 1. roku života do vyslovení prvního slova (dříve označováno jako předstupeň, přípravné stádium, předřečové činnosti). V období po narození, přibližně v prvních 4–6 týdnech, se jedná o stadium **křiku reflexního**, kdy je projevem dítěte neartikulovaný jednotvárný křik, bez subjektivního oznamovacího záměru. Dítě postupně začne dávat přednost tónům před šumy a preferuje lidský hlas. Jako náznak neverbální komunikace se objevuje v tomto období úsměv. Ve 2. – 3. měsíci věku (obd. kojenecké) se křik reflexní mění na **křik s citovým zabarvením**, mění se síla i rozsah křiku a dítě se naučí křikem vyjadřovat své emoce, jde o tzv. emocionalizaci křiku. Dítě začíná vydávat různé hrdelní zvuky – brouká, křik používá jako komunikační prostředek. Kolem 3. – 4. měsíce se začíná objevovat **pudové žvatlání** (babbling). Jde o experimentaci s mluvidly. Dítě tak začíná žvatláním provokovat okolí ke komunikaci. V období kolem 4. – 6. měsíce reaguje živě na známé hlasy, začíná rozlišovat i zabarvení hlasu, preferuje matku (resp. pečující osobu).

² DVOŘÁK, Josef: Vývojová fonologická porucha. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, v.o.s. 2003. Kap. 1, Orální komunikace a její poruchy, s.11

Produkuje velké množství zvuků, tzv. prefonémů, avšak bez vědomé kontroly, zvuky se tedy ještě nefixují. Během 6. – 8. měsíce 1. roku života se dítě dostává do fáze **žvatlání napodobivého** (lalling). Napodobuje zvuky, které samo vydává a imituje okolí. Vědomě zapojuje zrakovou a sluchovou kontrolu a postupně se tak začínají objevovat hlásky mateřského jazyka. Mezi 8. a 10. měsícem se dítě začíná otáčet na zavolání svého jména, začíná ukazovat pojmenované předměty nebo osoby. Experimentuje se zvuky, jeho imitace jsou stále přesnější. Před dovršením prvního roku věku se začíná objevovat **porozumění řeči** (v podobě motorické reakce na globální zvukový obraz slov – například Paci Paci). Dítě artikuluje všechny samohlásky, některé souhlásky a slabiky. Někdy se objevuje **první slovo s funkcí celé věty** – jednoslovná věta, která vyjadřuje přání, emoce, konstatování.

Tabulka 1 Přehled vývoje řeči v předverbální úrovni

Předverbální – neverbální úroveň, období pragmatizace		
Věk dítěte	Projev	Komunikace
1.-6.t.	Neartikulovaný jednotvárný křik	Náznaky, neverbální, úsměv, sací pohyby
2.-3.m.	Křik emocionálně zabarvený	Komunikační křik úsměv
3.-4.m.	Pudové žvatlání	Žvatláním odpovídá nebo provokuje
4.-6.m.	Monologické pudové žvatlání, broukání – babling, produkce prefonémů	Projeví radost výskáním, zvukem na sebe upozorňuje, všímá si známých zvuků signalizujících příjemné
6.-8.m.	Postupná vertikalizace – bohatá produkce žvatání, imitace, žvatlání napodobivé – lalling, postupný vývoj hlásek mateřského	Diferenciace známých a neznámých lidí, samo začne komunikovat

8.- 10.m.	Pozná své jméno, ukazuje (předměty, osoby), experimentuje se zvuky – fyziologická echolalie	Převážně pomocí gestikulace
10.- 12.m.	Porozumění řeči, poslechne větší počet pokynů,	Imituje, artikuluje samohlásky, některé souhlásky a slabiky, první slovo s funkcí věty

2.2 Verbální úroveň

Vlastní vývoj řeči začíná právě touto jednoslovnou větou kolem 1. roku věku dítěte.

Batolecí věk

- Věk 12 – 18 měsíců

V období mezi 1. a 1,5. rokem tvoří jednoslovné věty, nejčastěji podstatná jména a onomatopoeia. Tato slova užívá dítě v různých situacích různě, někdy zastupují přání, jindy např. konstatování (telegrafický řečový projev). Pomalu se zvyšuje slovní zásoba, v roce a půl činí 70 – 80 slov.

- Věk 18 – 24 měsíců

V druhém půlroce druhého roku objevuje dítě mluvení jako činnost, začíná tzv. první věk otázek (Kdo? Co?). Začíná tvořit dvouslovné věty, které nemají ještě správnou gramatickou strukturu. Při artikulaci delších slov vynechává poslední slabiky (1. – 2. rok: stadium emocionálně volní). Většina prvních sdělení je projevem zkušenosti z pozorování světa a pokusu orientovat se v něm. Věty vyjadřují obvykle atribuci, činnost nebo majetnictví.

- Věk 2 roky – 2 roky 6 měsíců

V 2. roce a dalším půlroce (stadium reprodukování asociací) obsahuje slovní zásoba přibližně 200 až 400 slov. Dítě začíná ohýbat slova (skloňovat, časovat), řeč se gramatizuje, vedle podstatných jmen a sloves se objevují další slovní druhy. Důležité je i to, že začíná vnímat distinktivní znaky fonémů (z hlediska znělosti, způsobu artikulace, místa artikulace). V tomto období začíná být myšlení verbální a řeč intelektuální.

- Věk 2 roky 6 měsíců – 3 roky

Do třetího roku dítě o sobě mluví často ve třetí osobě, i když už zná své jméno. Zná rovněž i názvy běžných předmětů denní potřeby, v oblasti gramatických jevů užívá transfer (zobecnování transferem) a to tak přesně, že pomíjí výjimky z mateřského jazyka, jazykový cit ještě není plně rozvinut. Objevují se otázky Kdy? Proč?, používá víceslovné věty, pojmenovává základní časové údaje, užívá množné číslo, začíná chápat komunikační funkci řeči.

V batolecím období je produkce řeči zároveň cílem i prostředkem. Oblíbenou aktivitou je hra s řečí. Batole experimentuje s řečí, rozvíjí ji a zároveň si ji osvojuje. Je vysoce motivováno potřebou komunikace. Rozvíjí se tzv. egocentrická řeč. Egocentrickou řečí se zdokonalují poznávací procesy i komunikace. Dítě se postupně učí diferencovat verbální znak – slovo. Je to znak velmi málo konkrétní (na rozdíl od obrázku, vizuálního symbolu). Dítě začíná postihovat obsah slov. Není žádná vnější podobnost mezi objektem a slovem, dítě si musí toto spojení zapamatovat a pochopit ho. Na počátku batolecího období dochází k nadměrné generalizaci, kdy je užíváno jedno slovo pro velké množství označovaných objektů nebo činností (Ňam – označení potraviny, činnosti, žádost o svačinu). Slovo je chápáno jako označení objektu nebo děje (ve slovní zásobě jsou podstatná jména a slovesa. Slova se stávají základem pojmů, pojmy jsou nástroj rozvoje myšlení a předpokladem k dalšímu rozvoji. Jedná se zatím o pojmy konkrétní, pochopené dítětem jako absolutní charakteristika, pojmy relativní povahy dítě zatím nechápe (blízký – daleký, krátký - dlouhý). Sémantická složka řeči (slovník, slovní zásoba) se rozvíjí na rovině pasivní (úroveň porozumění) a na úrovni aktivní (rozsah používané slovní zásoby). Děti se již v tomto období liší ve způsobu užívání řeči, v důrazu na různé jazykové funkce. Tato různorodost je dána převažujícím komunikačním stylem v primárním (rodinném) prostředí, tedy tím, jak s dětmi komunikují jejich matky (pečující osoby), jakým způsobem, v jaké souvislosti a na co jsou zaměřené. Výzkumy mluví o dvou komunikačních stylech 1)kognitivní, referenční styl, zaměřený na popis reality (podstatná a přídavná jména) a 2) expresivní, emotivně regulační styl, zaměřený na sociální aktivitu, mezilidské vztahy, jejich regulaci (vyjádření pocitů, vztahů, příkazů, zákazů...).³:

³ VÁGNEROVÁ, Marie: Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. Str. 83-84

Předškolní věk

- Věk 3 – 4 roky

Od 3 let (stádium logických pojmů) dokáže dítě říci své jméno i jména sourozenců (kamarádů), má v zásobě více než 1000 slov, tvoří již všeobecnější pojmy. Mohou se objevit fyziologické těžkosti v řeči. Nastává druhý věk otázek Proč?, dítě klade slova ve větě správně, avšak ještě málo užívá předložky a spojky, souvětí jsou nejprve přiřazovací. Před čtvrtými narozeninami se řeč již výrazněji přibližuje gramatické normě, dítě již přiléhavě používá některé protiklady, zvládá zpaměti krátké básničky a písničky, tvoří i podřadící souvětí. Roste slovní zásoba a její přesnost. Stále se vyskytují problémy s výslovností a fonemickou diferenciací artikulačně blízkých hlásek.

- Věk 4 – 5 let

Mezi čtvrtým a pátým rokem (intelektualizace řeči) by již měl být slovní projev gramaticky správný, měl by obsahovat všechny slovní druhy. Slovní zásoba obsahuje 1500-2000 slov.

- Věk 5 let

Po pátém roce dokáže dítě správně reprodukovat poměrně dlouhou větu, vysvětlí účel některých předmětů denní potřeby, správně splní i dlouhé a komplikovanější příkazy. Slovní zásoba čítá okolo 2500-3000 slov, včetně některých speciálních výrazů, termínů. Fyziologická patlavost ustupuje, ve vrcholném rozvoji je fonemická diferenciacie (fonemické uvědomění), která je dokončena do 12. roku věku. Řeč má již regulační funkci. Během předškolního roku se vyhraňuje laterálita.

Tabulka 2 Přehled vývoje řeči na verbální úrovni

Verbální úroveň, vlastní vývoj řeči				
Věk	Typické znaky	Gramatická stavba	Slovní zásoba - aktivní	období
1 r.-1 r.6 m.	Jednoslovné věty, neverbální komunikace	ne	3-20sl. pod. jm., onomatopoeia, interjekce	sémantizace

1 r. 6 m.-2 r.	Mluvení jako činnost, nástroj poznávání okolí První věk otázek Kdo?, Co? Dvojslovné věty	ne	50 slov	lexemizace
2 r.-2 r. 6 m.	Krátké věty, vnímá a rozlišuje distinktivní znaky hlásek Myšlení se verbalizuje, řeč se intelektualizuje	Začíná skloňovat, časovat Gramatizace řeči	200 -400 slov, podst. jm., slovesa, i další slovní druhy	
2 r. 6 m.-3 r.	Hovoří o sobě ve 3. Osobě, užívá základní časové pojmy, chápe otázky Kdy? Proč?, víceslovné věty, začíná chápat komunikační poslání řeči	Zobecňování transferem	500 slov	
3 r.-3 r. 6 m.	Řekne svoje jméno, období fyziologických těžkostí v řeči, druhý věk otázek Proč?, přiřazovací souvětí	Slovosled správný, vzácně užívá předložky a spojky	500-1000slov, tvoří vyšší pojmy	gramatizace
3 r. 6 m.-4 r.	Zná některé protiklady, slovní paměť, podřadící souvětí, obtíže ve výslovnosti	Přibližuje se normě, objevuje se minulý čas	Roste, upřesňuje se obsah slov	
4 r.-5 let	Přetrvávání charakteristických obtíží ve výslovnosti	Gramaticky správný verbální projev	800-1500-2000 slov, všechny slovní druhy	
5-6 let	Správně reprodukuje delší větu, počítá, reprodukuje krátký příběh, řeč má regulační fci, ústup fyziologické patlavosti	Gramaticky správný verbální projev	2500-3000 slov	intelektualizace

Obecně je jazyk chápán a používán na úrovni stupně rozvoje poznávacích procesů. V průběhu celého tříletého období dochází k rozvoji a zdokonalování v obsahu i formě. Největší měrou ovlivňuje rozvoj verbálních kompetencí dítěte komunikace s dospělými osobami, dítě se dožaduje otázkami „Proč?“ jednak informací, ale zároveň i komunikace jako činnosti, vztahu, obohacuje si slovní zásobu i vyjadřovací schopnosti. Spojitost řeči a myšlení je velmi úzce provázaná a lze ji dokládat i na výskytu některých slovních druhů, například dítě snadněji chápe prostorové vztahy a tak dříve užívá příslovce určení místa než vztahy časové, příslovce určení času se objevují

až později. Učení verbálními kompetencím se děje nápodobou, stejně tak nápodobou si dítě osvojuje i gramatická pravidla. Pro předškolní období je velmi důležitá tzv. **egocentrická řeč**, přecházející později na úroveň vnitřní řeči. Je spojena s myšlením, není určena pro jinou osobu, nemá charakter dialogu, má jiný obsah i strukturu.

Mateřský jazyk má několik rovin:

- foneticko-fonologickou,
- lexikálně-sémantickou,
- morfologicko-syntaktickou,
- pragmatickou.

Od 1. završeného roku následuje přibližně dalších 5 let, kdy si dítě tyto roviny intenzivně osvojuje.

3. Narušená komunikační schopnost

Předmětem zájmu vědního oboru logopedie je narušená komunikační schopnost (dále NKS). Při definování obsahu NKS se vychází z kritéria komunikačního záměru: zda jedinec dokáže nebo nedokáže projevit svůj komunikační záměr bez rušivých záměrů. „Komunikační schopnost člověka je narušena tedy, jestliže některá jazyková rovina jeho projevů (několik rovin) působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru.“⁴ Komunikační roviny jazyka jsou čtyři: lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická, foneticko-fonologická a pragmatická.

Za narušenou komunikační schopnost není pokládána fyziologická nemluvnost, vývojová dysfluence, fyziologická dyslalie a fyziologický dysgramatismus.

3.1 Poruchy vývoje řeči

- Opožděný vývoj řeči (OVŘ)

OVŘ prostý je stav, kdy dítě kolem třetího roku věku má malou slovní zásobu a těžkou patlavost. Vyšetření neprokáže žádný patologický nález, ani neurologický nález DMO, není porucha jemné motoriky a motoriky jazyka, sluch a intelekt je v normě. Etiologie OVŘ není vždy jasná, usuzuje se na poškození CNS v intrauterinním vývoji nebo na dědičné faktory. Výrazné opoždění v řečovém projevu se projevuje buď ve všech jazykových rovinách, nebo pouze v některé z nich. Více je narušena stránka

⁴ JEDLIČKA, Ivan, ŠKODOVÁ, Eva: Klinická logopedie. Praha: Portál, 2003.s.23 ISBN 80-7178-546-6

obsahová, po jejím zlepšení přetrvávají formální nedostatky. Rozsah OVR může být různý, od úplné nemluvnosti po lehké opoždění.

- Vývojová dysfázie

Vývojová dysfázie je vývojová porucha řeči, charakteristická mnoha symptomy v produkci řeči. Projevuje se ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat. Příčinou je difuzní poškození mozku, které vzniká v průběhu pre-, peri- a postnatálního období. Hlavním příznakem je vždy opožděný vývoj řeči. K němu se přidávají další příznaky, zejména zjevné narušení motorických funkcí, nerovnoměrný vývoj a i další narušení například zrakového a sluchového vnímání, paměťových funkcí, orientace v čase a prostoru.

3.2 Získané organické poruchy řečové komunikace

- Afázie

Afázie je komplikované postižení řečových funkcí, postihuje expresi řeči, rozumění řeči. Vzniká na základě ložiskového organického postižení mozku. Vždy jde o poruchu získanou (cévní mozkovou příhodou, traumatem, nádorem, zánětem, degenerativním onemocněním či intoxikací). Jde o diagnózu vyskytující se spíše u dospělých, pokud se jedná o dětskou afázii, jedná se o stav, kdy došlo k náhlému přerušení a poškození normálně se vyvíjející centrální nervové soustavy z výše uvedených příčin.

- Syndrom demence a poruch komunikace

Demence je stav, kdy vlivem mozkové poruchy dochází k výraznému snížení intelektových, paměťových i dalších psychických funkcí. Jde o syndrom, který zahrnuje soubor duševních poruch. Příčinou je neorganické onemocnění mozku. I tato diagnóza je častěji zastoupena v dospělé populaci. Demence v dětském věku je skupina stavů vznikajících na základě degenerativních chorob CNS. Často je však obtížné diferenciatně diagnostikovat mentální retardaci a demenci.

3.3 Získaná psychogenní nemluvnost

- Mutismus

Mutismus je ztráta nebo nepřítomnost řečových projevů, jejichž příčinou není organické poškození centrálního nervového systému. Problematika mutismu se dotýká logopedie, foniatrie a psychiatrie (zde je chápán jako příznak). Základním příznakem je

náhlá ztráta schopnosti užívat mluvenou řeč. Základní jednoduché rozdělení mutismu: a) totální – generalizovaný na všechny osoby, situace, prostředí, b) elektivní (selektivní) – vázaný na osobu či situaci, c) surdomutismus – neurotický útlum rozšířený i na oblast slyšení. Mutismus je neurotická reakce na mimořádný zážitek, může být projevem akutního psychotického onemocnění, elektivní mutismus je obranný mechanismus.

3.4 Poruchy hlasu a řeči při vrozených anomáliích orofaciálního systému

- Huhňavost

Huhňavost (rinofonie, rhinolalia) je porucha zvuku řeči (hlasu) v důsledku velofaryngeální insuficience. Je to nedostatečná funkce patrohltanového uzávěru, jehož důsledkem je porucha zvuku řeči. Řeč je huhňavá a tím špatně srozumitelná. Příčiny mohou být vrozené i získané, jsou to rozštěpy patra, vrozené zkrácené patro, obrny měkkého patra, anatomické změny v oblasti.

- Palatolalie

Palatolalie je porucha artikulace způsobená velofaryngeální insuficiencí při rozštěpu patra nebo rtu a patra. Je to důsledek orgánového defektu, vada vývojová, kdy se řeč utváří na vývojově vadném základě. Narušeny jsou všechny roviny vývoje řeči.

3.5 Narušení plynulosti řeči

- Koktavost

Koktavost (balbuties) je velmi těžký a nápadný druh NKS. Etiologie koktavosti není dosud jednoznačně objasněna. Jde o komplexní narušení koordinace orgánů podílejících se na mluvené řeči. To se projevuje charakteristickým přerušováním plynulosti řeči. Příznaky mají různou intenzitu, mohou být nenápadné až velmi výrazné, stigmatizující. Mají svoji vnější podobu, která může mít tonickou formu (zvýšený fonační tlak na hlasovou štěrbinu), klonickou formu (opakování slabik) a tonicko-klonickou formu (kombinace). Vnitřním příznakem jsou duševní stavy, které se rozvíjejí v různé míře na jako reakce na problémy v komunikaci.

- Breptavost

Breptavost (tumultus sermonis) je NKS, která má stále nejasný etiologický podklad. Dříve převládající názor, že jde o neurózu řeči, dnes nahrazují poznatky o organickém podkladě poruchy. Breptavost se projevuje nadměrně zrychleným a nerovnoměrným tempem řeči, kdy trpí i srozumitelnost projevu.

3.6 Narušení článkování řeči

- Dysartrie

Vývojová dysartrie je porucha motorické realizace řeči způsobená organickým poškozením centrální nervové soustavy. Dochází k obtížím ve svalové kontrole řečových mechanismů a v různém rozsahu je poškozena respirace, fonace, rezonance a artikulace. Nejhlubší porucha – anartrie – spočívá v neschopnosti artikulovat řeč, afonie je neschopnost tvořit hlas. Dysartrie se může pojít s dysfagií, poruchou polykání.

- Dyslalie

Patlavost (dyslalie) je neschopnost používat jednotlivé hlásky či skupiny v mluvené řeči podle stanovených ortoepických norem (Hála, 1962). Na příčinách se podílí v různé míře několik faktorů. Dědičnost, vliv prostředí, poruchy zrakového a sluchového vnímání, poškození dostředivých a odstředivých drah, poškození centrálních částí, anatomické odchylky mluvidel. Dyslalie je nejčastější poruchou komunikačních schopností u dětí. Dítě hlásku vynechává, nahradí nebo vytvoří chybně (na jiném místě, jiným způsobem).

3.7 Symptomatické poruchy řeči

Symptomatická porucha řeči je typické narušení komunikační schopnosti, které doprovází jiné dominující postižení, poruchu nebo onemocnění. Jedná se o velkou šíři nejrůznějších symptomů v různé intenzitě a kombinaci. Avšak pro určité typy primárních příčin jsou typické určité příznaky.

Poruchy komunikace při mentální retardaci mají velkou variabilitu a individuálnost. Záleží na etiologii mentální retardace, na jejím rozsahu. Velmi nápadné je narušení obsahové stránky řeči s řadou formálních nedostatků a zhoršených modulačních faktorů. Do oblasti řeči a jejího vývoje se promítají i další, např. orgánové patologie: porucha aktivity, porucha koncentrace, nerovnoměrný vývoj.

- Poruchy komunikace při smyslových vadách

Jsou to poruchy komunikace při vadách a poruchách sluchu. Tato problematika je velmi složitá, úzce se zde prolíná péče logopedická a surdopedická.

Druhým typem smyslových poruch jsou vady a poruchy zraku. Obdobně i zde spolupracuje logoped s tyflopem a dalšími odborníky a postupuje v rozvoji komunikačních schopností v souladu se stupněm vývoje dítěte, jeho schopnostmi a možnostmi.

- Poruchy komunikace při tělesném postižení

Poruchy komunikace při tělesných postiženích se objevují v souvislosti s poškozením CNS. Charakteristickým projevem je dysartrie, dále dysprozódie, dysfonie, huhňavost, koktavost a narušené koverbální chování. Často dochází i k opoždění vývoje řeči.

- Autismus

Pervazivní vývojové poruchy jsou skupinou poruch více psychických funkcí trvalého charakteru. Jedná se zejména o časný infantilní autismus (Kannerův syndrom), Aspergerův syndrom, atypický autismus a další. Brání postiženému v adaptaci na prostředí, ve kterém žije. Projevují se nápadnými odchylkami v řadě oblastí, v chování, v sociálních vztazích, v komunikaci, v emocích.

Dětská epileptická afázie (Landauův-Kleffnerův syndrom) je vzácné onemocnění, kdy dochází ke ztrátě receptivní a expresivní složky řečové schopnosti v souvislosti s epileptickými změnami v EEG.

Do narušené komunikační schopnosti se dále řadí i narušení grafické stránky řeči, narušená komunikační schopnost v důsledku poruch hlasu. Pro úplnost je nutné zmínit i velmi širokou oblast vad a poruch sluchu, poruchy polykání a příjmu potravy (dysfagie) a kapitolu náhradních komunikačních systémů.

4. Integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Integrace (z lat. integer, celý, úplný) je proces spojování, kumulování či scelování. Specificky toto slovo označuje integraci pedagogickou. Ve speciální pedagogice je uváděno několik možných definic, např. Sovák (1980) říká, že integrace je nejvyšší (4.) stupeň socializace, který představuje nejvyšší stupeň zapojení jedince do společnosti. Jiná definování hovoří o naprostém zapojení a plném splynutí jedince se společností lidí zdravých, a to ve výchově, a vzdělání, v pracovním uplatnění i ve společenském soužití, jedinec se stává zcela nezávislým a samostatným. Zvláštní škálu uvádí Jesenský (1995). Vychází z odstupňování socializace podle WHO a člení škálu na 9 stupňů, od plné integrace po vysokou segregaci. Míra integrace je oslabována mírou segregace, plně integrované dítě se vzdělává v jakémkoliv výchovně vzdělávacím prostředí bez použití speciálních podmínek, segregovaná vzdělávací činnost probíhá ve

speciálně upraveném prostředí, s použitím speciálních podmínek, s uplatněním speciálních metod a postupů atd.

Po roce 1989 došlo změnou politické orientace v České republice k mnoha výrazným změnám ve všech oblastech společnosti. Transformace ve školství stále probíhá. Cílem procesu je vytvoření takové školy, která by poskytovala všem stejné šance na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání a zajišťovala právo na rozvoj individuálních předpokladů. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami se do doby prosazení novějších trendů vzdělávaly víceméně výhradně na speciálních školách. V současnosti je vzdělávání dětí s těmito potřebami záležitostí celého hlavního proudu všech stupňů škol. Česká republika je od roku 2004 zastoupena v Evropské agentuře pro speciální vzdělávání.⁵ Tato agentura vznáší požadavky na tvorbu podmínek pro integrované a inkluzivní vzdělávání. Zároveň je tento trend jasně zřetelný i v trendech evropského a světového vzdělávání. Zásadou vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je rovný přístup ke vzdělávání bez jakékoliv diskriminace, úcta, respekt, solidarita a důstojnost a zohlednění vzdělávacích potřeb. Cílem je všeobecný rozvoj osobnosti s důrazem na poznávací, sociální, morální, mravní a duchovní hodnoty. Žák uplatňuje svoje právo na vzdělávání o obsahu, formách a metodách odpovídajících jeho potřebám a možnostem, právo na vytvoření podmínek pro vzdělávání, právo na poradenskou pomoc, bezplatné užívání speciálních pomůcek a další.

Integraci ovlivňuje řada faktorů, počínaje rodinným prostředím přes konkrétní školní instituci až po ekonomickou úroveň státu. Pro výše popsanou změnu bylo nejdříve nutné připravit legislativní rámec. Při přípravě zákonných norem se vycházelo z mezinárodně platných smluv a závazných norem, dále z dokumentů s vyšší právní silou. V oblasti pedagogiky se jedná především o Všeobecnou deklaraci lidských práv (1948), Úmluvu o právech dítěte (1991), dále listinu s názvem Standardní pravidla pro vyrovnání příležitosti pro osoby se zdravotním postižením, vydanou valným shromážděním OSN 1993⁶ a Listinou základních práv a svobod, kde je deklarováno právo všech dětí na vzdělání (1993). V roce 2001 vzniká Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – tzv. Bílá kniha, která vymezuje nové směry vzdělávací

⁵ <http://www.msmt.cz/socialni-programy/evropska-agentura-pro-rozvoj-specialniho-vzdelavani>

⁶ <http://www.nrzp.cz/standardni-pravidla-pro-vyrovnani-prilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim/>

a kurikulární politiky, obecné cíle a oblasti vzdělávání a předkládá zásady pro tvorbu rámcových a školních vzdělávacích programů. V roce 2005 vstupuje v planost zásadní zákon číslo 561/2004 Sb o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, všeobecně známý pod názvem Školský zákon. Upravuje také předškolní vzdělávání a věnuje se rovněž vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami:

„§ 16 Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami

§ 16 (1) Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.

§ 16 (2) Zdravotním postižením je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

§ 16 (3) Zdravotním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

§ 16 (4) Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona

- a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,
- b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo
- c) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

§ 16 (5) Speciální vzdělávací potřeby dětí, žáků a studentů zjišťuje školské poradenské zařízení.

§ 16 (6) Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení. Pro žáky a studenty se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním se při přijímání ke vzdělávání a při jeho ukončování stanoví vhodné podmínky odpovídající jejich potřebám. Při hodnocení žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se přihlíží k povaze

postižení nebo znevýhodnění. Délku středního a vyššího odborného vzdělávání může ředitel školy ve výjimečných případech jednotlivým žákům nebo studentům se zdravotním postižením prodloužit, nejvýše však o 2 školní roky.“⁷

Na tento základní legislativní předpis navazují další, přímo se problematiky integrace týkající. Jejich seznam je uveden v příloze číslo 1.

5. Logopedická intervence v rezortu školství

Podle výše uvedených podmínek lze děti s narušenou komunikační schopností integrovat do běžné sítě škol. Na základě speciálně pedagogického (popřípadě psychologického) vyšetření školským poradenským zařízením jsou zjištěny speciální vzdělávací potřeby, jejich rozsah a závažnost. Integrace v tomto případě probíhá buď formou individuální integrace, dále formou skupinové integrace či v mateřské škole logopedické. Individuální integrace probíhá v běžné mateřské škole, možná je i integrace ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení. Skupinová integrace spočívá ve vzdělávání dítěte v tzv. logopedické třídě v běžné mateřské škole.

Přednost pochopitelně dostává integrace individuální v běžné mateřské škole, pokud to odpovídá potřebám a možnostem dítěte a zároveň podmínkám a možnostem školy. Součástí dokumentace dítěte je potom individuální vzdělávací plán stanovující zajištění speciálních vzdělávacích potřeb dítěte.

Další možností je zařazení dítěte do třídy pro děti s vadami řeči při běžné mateřské škole (tzv. logopedická třída), kde je možné zachovat kvalitu sociálních vazeb a docházku do běžné mateřské školy a zároveň působit na dítě velmi intenzivně odbornou logopedickou intervencí. Ta se děje individuální i kolektivní formou, je zajištěna speciálními pedagogy. Další výhodou je menší kolektiv dětí a klidné prostředí. Běžný program činností mateřské školy je doplněn o intenzivnější procvičování jemné motoriky mluvidel, dechová a fonační cvičení, grafomotoriku, sluchová cvičení. Cíleně jsou rozvíjeny všechny roviny řeči, je rozšiřována aktivní i pasivní slovní zásoba, procvičována a rozvíjena gramatická stavba řeči, jazykový cit, samostatné souvislé

⁷ ZÁKON ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v platném znění

vyjadřování. Důraz je kladen na správnou zvukovou stavbu řeči. Stimulace a korekce opožděných nebo nesprávných projevů verbální komunikace dítěte probíhá individuálně.

Pro děti s NKS významného charakteru a rozsahu jsou určeny mateřské školy logopedické. V těchto mateřských školách se užívají speciálně pedagogické postupy a podle individualit dětí upravené metody běžného školství. Zabezpečují vzdělávání a zároveň výchovu dětí a snaží se přispět k překonání handicapu. Do mateřské školy logopedické jsou vřazovány děti, jejichž komunikační schopnost je narušena díky poruše centrálních procesů řeči v oblasti vnímání, zpracování a užívání řeči ve všech jazykových rovinách. Takové dítě může mít blok v komunikačním procesu. Je tedy nutné zajistit intenzivní a soustavnou logopedickou intervenci po delší dobu. Logopedická intervence probíhá individuální i skupinovou formou, příznivě působí i snížený počet dětí ve třídách. Upřednostňovány jsou aktivity a činnosti zaměřené na celkový psychomotorický rozvoj dítěte, rozvoj komunikačních kompetencí dítěte, stimulaci nebo korekci opožděných nebo nesprávných funkcí.⁸

- Poradenství v péči o děti předškolního věku s NKS

Dětem předškolního věku s NKS je věnována péče ve školských poradenských zařízeních, a to jednak v pedagogicko-psychologických poradnách a jednak ve speciálně pedagogických centrech pro žáky s vadami řeči. Tato zařízení poskytují služby dětem, žákům, jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením (vyhláška č. 72/2005Sb.). V zařízeních působí tým odborníků, který je schopen poskytnout komplexní službu.

6. Předškolní vzdělávání

Zákon číslo 561/2004 Sb o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) zahrnuje předškolní vzdělávání jako legitimní součást ucelené vzdělávací soustavy. Je to počáteční stupeň veřejného vzdělávání. Institute poskytující předškolní vzdělání podléhají požadavkům a pokynům nadřízeného orgánu, kterým je v tomto případě Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

⁸ BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona: Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 200s. ISBN978-80-210-4454-8

Na základě formulací principů vzdělávání ve Školském zákoně a v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR dochází k zavádění systémů kurikulárních dokumentů, které jsou tvořeny na úrovni státu a na úrovni školy. První skupinu tvoří Národní program vzdělávání (NPV) a Rámcové vzdělávací programy (RVP) pro jednotlivé typy škol. Na ně potom navazují na školní úrovni Školní vzdělávací programy. ŠVP si vytváří každá škola podle zásad uvedených v RVP. Pro předškolní věk je pro všechny instituce poskytující vzdělávání dětí předškolního věku a zařazených do sítě škol a školských zařízení závazný RVP pro předškolní vzdělávání, který určuje společný rámec, jenž je nutné zachovávat. Akceptuje specifika předškolního věku, vytváří prostor pro různé možné koncepce a programy, zaměřuje se na vytváření základů klíčových kompetencí dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání. Vytváří prostor pro individualitu dítěte a její rozvoj, zajišťuje srovnatelnou pedagogickou účinnost.

Úkolem předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a poskytovat dostatečné množství přiměřených podnětů. Dítěti se dostává i odborné péče. Jedná se o první kroky na životní a vzdělávací cestě, která bude pokračovat po mnoho dalších let. Dítě by mělo mateřskou školu opustit v optimální úrovni osobního rozvoje a učení. Je tedy kladen velký důraz na individualitu dítěte, jeho osobní schopnosti, možnosti, specifika.

V RVP jsou uvedeny čtyři cílové kategorie v podobě záměrů a v podobě výstupů a to vždy v úrovni obecné a v úrovni oblastní.

1. Cíle v podobě záměrů v obecné rovině, vyjadřující univerzální záměry předškolního vzdělávání, tzv. **rámcové cíle**.
2. Cíle v podobě kompetencí v obecné rovině, obecné způsobilosti, tzv. **klíčové kompetence**.
3. **Dílčí cíle** v úrovni oblastní vyjadřující konkrétní záměry příslušející k pěti základním oblastem (biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní, environmentální).
4. **Dílčí výstupy** ve výše uvedených oblastech ve smyslu poznatky, dovednosti, postoje, hodnoty.

Jazyk a řeč mají své místo v RVP v druhé vzdělávací oblasti Dítě a jeho psychika: „Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti psychologické je podporovat

duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.“⁹

Oblast je dále členěna na tři podoblasti: jazyk a řeč, poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace a jako poslední sebepojetí, city a vůle.

Po celou dobu docházky do mateřské školy má pedagog záměrně i spontánně podporovat u dítěte rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností jak receptivních, tedy vnímání, naslouchání, porozumění, tak i produktivních, to znamená výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu a vyjadřování. Zároveň mají být rozvíjeny komunikativní dovednosti, verbální i neverbální, a kultivovaný projev dítěte. V neposlední řadě si má dítě v mateřské škole osvojit některé poznatky a dovednosti předcházející čtení i psaní. Aktivita a vzdělávací nabídky mají být zaměřeny na rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy sdělení verbálního i neverbálního charakteru. Očekávané výstupy této oblasti jsou uvedeny v příloze č. 2.

7. Literatura pro děti

7.1 Členění

Literatura pro děti tvoří v obrovském množství písemných dokumentů na první pohled jen malý ostrov, při bližším ohledání však lze zjistit nesmírnou bohatost a pestrost žánrů, různorodost variant, typů a druhů. Již v útlém věku se kniha stává pro dítě jednou z možných hraček, vztah ke knize jako k médiu se vytváří později, v partnerství s dospělým, nebo alespoň starším člověkem. Dítě má přirozenou potřebu zmocňovat se okolního světa, kniha v období předškolního věku má v této potřebě svoje nenahraditelné místo. Díky slovesnému základu má výsadní postavení v oblasti rozvoje řeči a myšlení. Předškolní věk je velmi bouřlivé období, na jeho počátku je dítě batoletem, potřebujícím velké množství péče, na konci, za tři (čtyři) roky se setkáváme se samostatným jedincem na dalším, významném startu života. Obrovská proměna a rozvoj psychických i fyzických dispozic se projeví i na různých nárocích na knihu.

⁹ KOLEKTIV AUTORŮ: RVP pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2006. Str. 18

Takzvané předčtenářské období se rozděluje na tři fáze. První je mezi druhým a třetím rokem dítěte, ve druhé fázi se setkává s knihou dítě tří až pětileté. Třetí fáze se rozprostírá od pátého do šestého, eventuelně sedmého roku věku.

Literatura pro děti má svá specifika. Autor musí brát zřetel na psychické zvláštnosti dětského čtenáře, umělecký obraz je redukovaný, tím víc, čím mladší je adresát díla. Přizpůsobení dětskému čtenáři však nesmí být pouze pasivní a podbízivé. Díla vytvořená záměrně pro dětského čtenáře se nazývají intencionální, druhou (menší) částí jsou díla, která přešla z literatury pro dospělé - neintencionální.

Literaturu pro děti je možné třídit podle několika hledisek. Lze ji členit z hlediska genealogického, tedy podle literárního druhu a žánru, či obecně na poezii, prózu a drama. Pedagogické praxi je nejbližší rozdělení podle vývojových stupňů – členění ontogenetické. Toto třídění zohledňuje věk dítěte a na něj navazující vhodnost díla. Existují tři základní kategorie: literatura pro předškolní věk (do 6 let), pro mladší školní věk (6-11 let) a pro starší školní věk (11-14let).

7.2 Základní žánry

Prvním velice významným žánrem pro dětskou literaturu je **říkadlo**. Je typické jednoduchým a úsporným veršem, někdy nemá logický smysl, avšak nikdy nepostrádá rytmus. Říkadla jsou artikulačně nosná, spojená s pohybem, mimikou, gestem, objevují se v nich citoslovce, neologismy. Říkadlo tvoří základ dětského folklóru. Má mnoho variant: podklad pro hru s batoletem (Paci, paci), doprovod ke hře (Zlatá brána), ukořbavka, rozpočítadlo, škádlivka. Dětský folklór je základem pro dětskou autorskou poezii.

Druhým základním žánrem dětské literatury je **pohádka**. Vychází z lidové slovesnosti, je „nadanárodní“, její varianty s podobnými motivy, zápletkami, postavami se opakují v pohádkách řady národů. České (slovenské, moravské) národní pohádky zaznamenali v autentickém či mírně autorsky upraveném znění folkloristé a literáti v průběhu 19. století (Erben, Němcová, Kulda, později Tille-Říha, Kubín...). Dnes už se s autentickou lidovou pohádkou prakticky nelze setkat. Původně nebyly pohádky určené dětem, ale dospělým, nahrazovaly literaturu. Pro děti byly určeny pohádky krátké, humorky a pohádky s výchovným posláním, alegorické pohádky o zvířátkách. V pohádce se prolíná fantazie s realitou, děj se odehrává na neurčitém místě v neurčitém čase. Vždy se v nich jedná o boj dobra se zlem a vítězem je vždy dobro. Za nestarší je

pokládána pohádka zvířecí, kdy jsou jednajícími hrdiny zvířata, mající obvykle ustálené charakteristiky. Jejich vyústění bývá mravoučné, podobně jako v pohádkách pěstounských, přímo zaměřených na ponaučení. Tady se vedle zvířete nebo pohádkové bytosti objevuje jako aktér dítě, nositel kladného nebo záporného příkladu. Pohádky kumulativní (řetězové) mají jednoduchý děj a v něm se přidávají situace a postavy, přičemž předcházející se opakuje a shrnuje. Takto didaktické pohádky cvičí paměť a jazykové vyjadřování dítěte.

Na tyto varianty zvířecích pohádek, pomáhajících v orientaci v mezilidských vztazích, navazují složitější pohádky kouzelné (větší podíl fantazie), pohádky novelistické (méně kouzel, humor, výsměch hlouposti), pohádky legendární (základ v biblických příbězích spolu s dalšími pohádkovými atributy). Pohádka umělá, autorská, je nejmladší. Má svého známého autora, ale zachovává základní principy pohádky, přejímá postupy i jiných epických prozaických žánrů. Objevují se i delší pohádkové skladby s jedním nebo několika málo hrdiny (Rumcajs, Křemílek a Vochomůrka) a s bohatším dějem (Jak ševci zvedli vojnu).

Dalším literárním žánrem často se objevujícím v dětské literatuře je **povídka**. Je pro děti ideální svým krátkým časovým úsekem, jednoduchým, rychle se rozvíjejícím dějem a ukončeností. V textu se lze snadno orientovat. Oblíbené náměty pocházejí z rodinné problematiky a dalších dítěti blízkých prostředí. Děti jsou oblíbené i náměty přírodní. Příběhy mohou mít klasickou syžetovou výstavbu, dějově ucelený příběh, druhým obvyklým typem jsou příběhy s epizodickou výstavbou, cyklus povídek s jedním ústředním hrdinou. Pro starší (školní) děti jsou určeny příběhy s klasickou dějovou strukturou, ale s otevřeným koncem.

Zcela svébytným „žánrem“ v dětské literatuře je **text k obrazovým knihám**. Je zcela na autoru či ilustrátorovi, zda bude obraz doprovázen veršem, prózou, pohádkou, povídkou. Jednoznačně dominantní je zde vizuální složka, ilustrace. Slovo má pouze doprovodná charakter.

Uměleckonaučná literatura patří již tradičně do dětské literatury, v současnosti se objevuje obrovské množství literatury tohoto charakteru, některé tituly jsou velmi kvalitně a inspirativně zpracované.

Z dramatických žánrů je nutné pro úplnost uvést loutkové hry a literární scénáře k filmům, zejména animovaným.

7.3 Typologie knih

Literaturu pro děti lze členit i podle typu knihy. V tomto členění je rozhodujícím faktorem typ knižní publikace, podíl textu a obrázků, grafické uspořádání, formát, podíl papírových a jiných složek knihy a podobně.

Obrazový typ je takové dílo, kde obraz figuruje bez textu. Je to především výtvarné dílo, ale má i svůj literární námět, podrobný scénář, který má nějaký didaktický či estetický záměr. Publikace je určena k prohlížení, zároveň k volnému vyprávění.

Knihy **stimulativního charakteru** mají hravě didaktický záměr. Jsou to knihy s omalovánkami, domalovánkami, hrami, úkoly. Zvou dítě ke spolupráci, dítě se stává spoluvůrcem díla. Text je zastoupen v různém rozsahu, může pouze instruovat, mohou se objevit různě obsáhlé povídky, pohádky atd. Stejně se objevuje různé množství různého obrazového materiálu, od instruktáže k plnohodnotné ilustraci.

Obrazová kniha – Bilderbuch – sdružuje v umělecké kompozici složku literární i obrazovou, přičemž výrazně dominuje složka obrazová. Slovo je zde inspirací námětu i kompozice. Forma obrazové knihy může mít mnoho podob, různých formátů a podob.

Ilustrovaná kniha je všeobecně známá a oblíbená publikace, kdy text, děj ilustrují obrázky. Text zde převažuje a je nositelem informací. Tento typ knihy je nejtradičnější a provází nejtradičnější literární žánry: pohádku, povídku a báseň.

Krátce k dalším dvěma typům: neilustrovaný typ je publikace pouze s textem, syntetizující publikace v sobě sdružují kromě textu ještě další materiály, notové záznamy, CD nosiče, mapy atd.

7.4 Dítě a kniha

Kniha přináší dítěti mnoho dobrého, jak při osvojování řeči, tak v poznání rozumovém, jak v rozvoji emočním, tak v rozvoji smyslovém.

Obrázky rozvíjejí přesnost zrakového vnímání. Na statické, neměnné ilustraci je možné zrak procvičovat, dochází tím k zpřesnění a utřídění pojmů a poznatků. Prohlížení obrázků však musí navazovat na reálné zážitky. Dítě se pak učí ve třech etapách pojmenovávat: seznámení (To je pes), porozumění (Kde je pes?) a proslovení (Co to je?).

Sluchové vnímání se procvičuje, zpřesňuje poslechem četby, ať už prózy nebo poezie. Je nutné odstranit rušivé vlivy, které snadno odkloní pozornost dítěte.

V mateřské škole i v rodině lze najít mnoho takových chvil, kdy je možné věnovat se nerušeně četbě a poslechu. Dalším krokem je pak aktivní recitace básní (obdobně zpěv písní). Při opakovaném poslechu delších prozaických útvarů, obvykle pohádek, si děti pamatují delší úseky a jsou schopny je reprodukovat. Tak se kultivuje řeč dítěte a jeho paměť.

Kniha je zdrojem dalších smyslových zážitků. Má svoji vůni, hmat se uplatní při rozeznávání jemného materiálu papírových listů a struktury různých vazeb.

Nezanedbatelný přínos mají knihy v oblasti emoční. Ať už se jedná o vztah k partnerovi, který dítěti předčítá nebo s ním knihu prohlíží (rodič, učitelka, sourozenec), nebo o obsah příběhu. Zejména klasické pohádky poskytují dítěti vzory, díky nimž se orientuje v složitém vnějším světě. Působení na emoce dítěte je i prostřednictvím estetických kvalit, především výtvarného zpracování.

Všechny dovednosti potřebné k dobrému rozvoji řeči včetně paměti přirozeně rozvíjejí říkadla a básničky. Mají text členěn na krátké mluvní celky, umožňují dobře hospodařit s dechem, mají rytmus, který je pro dítě naprosto přirozený. Nechají se snadno doprovodit pohybem, jenž usnadňuje zapamatování.

Knihy se mohou stát zdrojem nápadů, inspirací ke hrám s řečí, se slovy, kterých je mnoho v bezpočetných variantách. Kniha je pramenem poznání jazyka. Pokud se na jejím základě stane dítě z pasivního vnímatele aktivním uživatelem, je být kniha neocenitelnou pomůckou.

PRAKTICKÁ ČÁST

8. Charakteristika šetřeného vzorku

Církevní mateřská škola v Lipenské ulici v Českých Budějovicích je městská mateřská škola, situovaná ve starší zástavbě širšího centra města. Mateřská škola byla založena v roce 1903 zakladatelkou Kongregace sester Nejsvětější Svátosti M. M. Magdalenou Šebestovou. V roce 1948 byla činnost školy přerušena vzhledem ke změně politických poměrů. Činnost mateřská škola obnovila v lednu v roce 1992, do provozu byla uvedena 1. 9. 1992. Zřizovatelem je opět Kongregace sester Nejsvětější svátosti. Budova však po celou dobu sloužila jako mateřská škola, zahrada z části jako školní pozemek.

V mateřské škole jsou 3 třídy dětí smíšeného věku (3 – 7 let). Celkem dochází do mateřské školy 75 dětí, z toho 41 chlapců a 34 děvčat. 12 dětí je integrováno jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami podle §16 zákona číslo 561/2004 Sb. V každé třídě pracují dvě učitelky. Dále pracují ve třídách čtyři asistentky pedagoga (v jedné třídě jsou dvě).

V roce 2007 se v mateřské škole zvýšil počet dětí integrovaných z důvodu řečového postižení či sociokulturního znevýhodnění a bylo nutné přesunout individuální péči z kmenových učitelek tříd na jiného pracovníka. Já jsem speciálně pedagogickou způsobilost získala v roce 2003 rozdílovým studiem speciální pedagogiky v programu celoživotního vzdělávání (PF UK Praha) vykonáním zkoušek z logopedie a logopedické metodiky a měla jsem tak pro tuto činnost kvalifikaci.

Důvody k integraci dětí byly následující: dyslálie gravis, dysfázie, výrazně opožděný vývoj řeči, neznalost vyučovacího jazyka, narušený vývoj řeči a jazyka. ILP provádím i u dětí integrovaných z jiného důvodu: děti s poruchou autistického spektra, děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením. V tomto školním roce provádím ILP u 10 dětí.

Rozhodnutí o integraci z důvodu řečového postižení vydává Speciálně pedagogické centrum při Základní škole pedagogické v Týně nad Vltavou. S tímto centrem obvykle navazuje kontakt mateřská škola prostřednictvím ředitelky, která nejprve konzultuje věc s rodiči a vyžádá si jejich souhlas. Logopedky centra potom přijedou do mateřské školy, kde dítě vyšetří. Nejprve seznámí s výsledkem rodiče, kteří jsou přítomni, potom speciálního pedagoga a ředitelku školy. Pokud je dítě doporučeno

k integraci a rodiče s ní souhlasí, dostanou informace o nutnosti péče u klinického logopeda. Do MŠ je pak doručeno písemné rozhodnutí o integraci, doplněné uvedenou mírou podpůrných opatření a s konkrétními doporučeními. Na základě těchto písemností je sestaven individuální vzdělávací plán, který je dále konzultován s rodiči a pedagogy centra. Souhlas s tímto plánem stvrzují všechny tři zúčastněné strany (rodič, MŠ, SPC) svým podpisem.

V ideálním případě, při optimální spolupráci s rodiči, pracuji při IPL podle aktuálních pokynů klinického logopeda a podle individuálního vzdělávacího plánu, který zajišťuje komplexní pohled na dítě. Přesto jsem v průběhu dosavadní praxe pocítila nedostatek materiálu k řečovému rozvoji. Potřebovala jsem ILP oživit něčím, co děti zajímá, motivuje, stimuluje, je jim to blízké a zároveň slouží k cíli – pozvolnému odstranění narušené komunikační schopnosti. Díky tomu, že jde o celkem intenzivní procvičování, při předepsané jedné hodině týdně se dítě dostává na ILP 4x týdně po 15 minutách, byla potřeba obrazového a dalšího podpůrného materiálu vysoká. Využívám v mateřské škole dostupné didaktické pomůcky a obrátila pozornost k dětské knize, mně velmi blízkému médiu. Nebylo však možné vzít jakoukoliv knihu a použít ji.

9. Cíle práce

V souvislosti s touto potřebou jsem postupně formulovala problém. Jaké kvality má mít dětská kniha, aby mohla být využita k rozvoji řeči v dětském věku? Jsou obecnější rysy takových dětských knih, které se dají využít velmi specificky – při odstraňování narušené komunikační schopnosti? Jsou specifické žánry nebo typy knih, které rozvíjejí jednotlivé roviny mateřského (vyučovacího) jazyka?

Stanovila jsem si následující cíle:

Najít obecné kvality a rysy dětské knihy, se kterou je možné pracovat při rozvoji řeči dítěte a při odstraňování narušené komunikační schopnosti.

Získat soubor konkrétních titulů, vhodných k takovému účelu.

Prakticky si ověřit jejich účinnost u vybraných dětí s narušenou komunikační schopností.

U pěti nejčastěji využitých titulů postihnout jejich specifika.

10. Metodika

Pro vyhledání vhodných titulů dětské literatury jsem zvolila metodu studia dokumentů. Studium dokumentů zkoumá jakýkoliv záznam lidské činnosti, který nevznikl pro účely dané práce. Stanovila jsem si rozsah 50 literárních děl.

Pro ověření účinnosti vybraných dokumentů (titulů dětské literatury) u dětí s narušenou komunikační schopností jsem určila metodu pozorování. Vybrala jsem čtyři děti s rozdílnými typy narušené komunikační schopnosti, u kterých bude pozorování probíhat.

Vhodné dokumenty k analýze jsem vyhledávala a hodnotila od května 2009 do konce ledna 2010. Během měsíce září 2009 jsem vytipovala děti s narušenou komunikační schopností, u nichž jsem hodlala pozorovat účinnost vybraného materiálu. S dětskými knihami jsem potom pracovala cíleně od října 2009 do konce února 2010 (5 měsíců). Procvičované oblasti jsem zaznamenávala do listů uvedených v příloze 3.

Při vyhledávání titulů dětské literatury, se kterými jsem zamýšlela dále pracovat při individuální logopedické péči, jsem si stanovila následující kritéria:

- Obrazová část musí převažovat nad textem, jelikož pro dítě předškolního věku je nositelem informace obraz, nikoliv psané slovo.
- Přednostně budu vybírat autory, jejichž mateřský jazyk je čeština. Vycházím z předpokladu, že autor píšící v rodném jazyce postihne nejlépe jemné odstíny jazyka a vytvoří dílo respektující realitu a kulturu současného života.
- Pokud budu uvažovat o práci s autorským textem, musí takový text respektovat základní podmínky: bez cizích slov, bez artikulačně náročných shluků hlásek, přiměřená délka, pro děti zajímavý, vkusný obsah.
- Ve výběru víceméně pominu logopedické pomůcky – sešity na procvičování hlásek, logopedické básničky apod.

Prošla jsem 80 titulů dětské literatury. Soustředila jsem se na literaturu pro děti předškolního věku. Snažila jsem se přibližně rovnoměrně postihnout základní žánry (říkadlo a báseň, pohádka, povídka, uměleckonaučná literatura). Z typů knih jsem se soustředila na knihy obrazové, obrazový typ bez textu, knihy stimulativního charakteru

a knihy ilustrované. Toto rozdělení je velmi přibližné, jelikož často lze knihu zařadit i do více kategorií.

30 titulů jsem ze skupiny vyřadila. Nejčastějším důvodem byla malá využitelnost v ILP, častá frekvence slov s obtížnou artikulací, neaktuálnost ilustrace, u poezie změny rytmu, délka básně. Některé tituly jsem vyřadila z čistě subjektivního hlediska vlastního vkusu.

Postupným výběrem a ověřováním v praxi jsem našla následující tituly:

Tabulka 3 Dětská literatura pro ILP

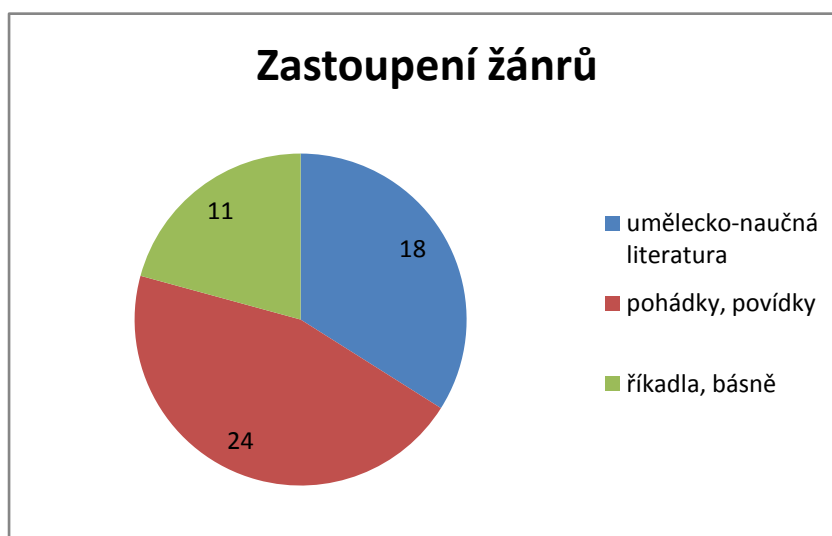
	NÁZEV	AUTOR	ILUSTRACE
1	Adam půjde do školy	Milada Motlová	Dagmar Ježková
2	Co bude dnes k večeři?	Jiří Havel	Veronika Balcarová
3	Co má umět předškolák	Martina Drijeverová	Marie Tichá
4	Co se zdálo pejskovi	Jiří Havel	Jiří Vaněček
5	Co si oblékneš?	Alexandra Horová	Marie Tichá
6	Česká říkadla, písničky a pohádky	Milada Motlová (výběr a úprava)	Lenka Vybíralová
7	Čteme si a hrajeme si	Sestavila Irina Ulrychová, Květoslava Taubenhanslová	Eva Mastníková
8	Čteme si s mámou	Eva Veberová	Eva Masníková
9	Dětský obrázkový slovník	Gisela Fischerová a Edith Jentnerová Překlad z němčiny Jana Peisertová	nerozlišeno
10	Drak	Tatjana Hlavatá	Marie Tichá
11	Hádám, hádáš, hádáme	Zuzana Pospíšilová	Eva Rémišová
12	Hádky a básničky pro celý rok	Markéta Zinnerová	Petra Jelenová
13	Hasiči	Oldřich Růžička	
14	Jakub a Jáchym	Jorgen Clevin, přeložila	Helena Zmatlíková

		Božena Kollnová- Ehrmannová	
15	Jak to chodí na stavbě	Dana Winklerová	Josef Švarc
16	Jak to chodí u hasičů	Dana Winklerová	Josef Švarc
17	Jak to chodí u popelářů	Dana Winklerová	Josef Švarc
18	Ježek v kalhotách	Jiří Havel	Lenka Vybíralová
19	Kam chodí táta a máma do práce	Viki Šťastná	Marie Tichá
20	Kam se ztrácí sněhuláci	Milada Motlová	Dagmar Ježková
21	Kdopak to tam bydlí? Žluté kuřátko	neuvedeno	Karen Jones
22	Knižka hádanek: Co je to?	Milada Motlová	Olga Ptáčková
23	Kocour Vavřínek a jeho přátelé na cestách	Dagmar Lhotová, Zdeněk Slabý	Věra Faltová
24	Malé červené autíčko a sníh, má nehodu, dělá taxi, má trampoty	Mathew Price, překlad: neuvedeno	Steve Augarde
25	Malý beránek	Richard Powell, překlad: neuvedeno	Peter Curry
26	Malované čtení	Jiří Havel	Renata Frančíková
27	Mlsná myška Kdopak mi to snědl?	neuvedeno	Karen Jones
28	Moje první encyklopedie Larousse	Laure Cambournac (editor), překlad Marie Vodičková	Různí autoři
29	Můj první slovník českého jazyka	Jana Marie Schrimpfová	Jitka Petrová
30	Nauč mě říkadla	Michal Černík	Alena Schulzová
31	Noe a jeho zvířátka,	Christina Goodings;	Claire Henley

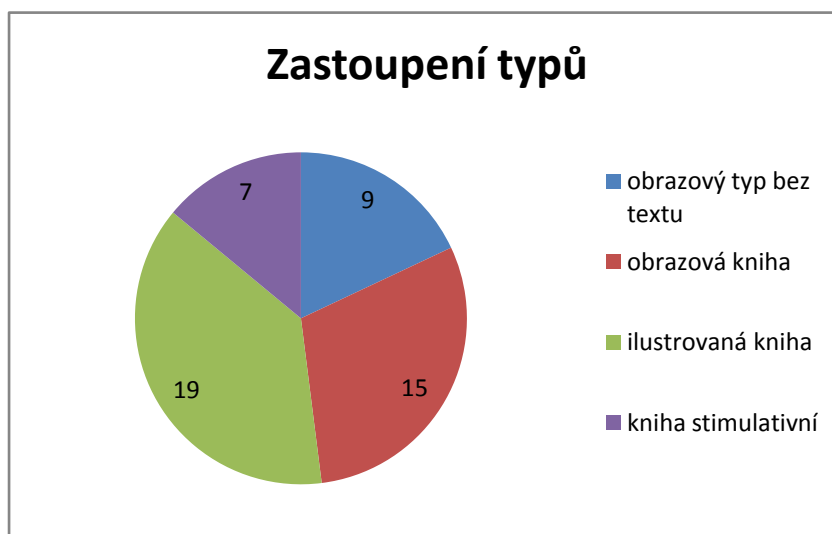
	Ztracená ovečka, Jonáš a velryba	přeložil Ondřej Schrötter	
32	Olympiáda Kocoura Vavřince	Dagmar Lhotová, Zdeněk Slabý	Věra Faltová
33	O malé Aniče	Sandberg, Inger, překlad: Božena Køllnová	Sandberg, Lasse
34	Petr, Hanka a táta mají starosti	Božena Trilecová, Oldřich Černý	Gabriel Filcík
35	Petr a Hanka čekají návštěvu	Eva Mokrá, Alexandra Vovsová, Oldřich Černý	Gabriel Filcík
36	Petr a Hanka chystají překvapení	Hana doskočilová, Markéta Zinnerová, Oldřich Černý	Gabriel Filcík
37	Petr a Hanka se loučí, aneb, Petr jde do školy	Vlasta Soudková	Gabriel Filcík
38	Petr a Hanka stavějí dům	Černý, Oldřich	Gabriel Filcík
39	Pohádkové chvílky dětem do postýlky	Michal Černík	Gabriel Filcík
40	Poznáváme písmenka	Zuzana Pospíšilová	Eva Rémišová
41	První - poslední	Eva Opravilová	Luboš Grunt
42	Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky	Romana Suchá	Vendula Hegerová
43	Se zvířátky za vrátky	Milada Motlová	Dagmar Ježková
44	Schovávaná na zahradě (na dvoře, u vody, v pralese, v lese, na statku, v domě): kdo to je?	Jiří Dvořák	Ana Martín-Larrañaga
45	Slovo, slovíčko, otevři se maličko	Michal Černík	Alena Schulzová
46	Špalíček hádanek	Sestavil Pavel Sýkora	Marie Tichá
47	Traktory	Edice Vše v pohybu	Dewi Morris

48	Velká kniha básniček a pohádek	Jiří Žáček	Vlasta Baránková
49	Velryba a pruhované tričko	Jiří Žáček	Marie Tichá
50	Žvanda a Melivo -cvičení na rozvoj slovní zásoby	Ester Stará	Milan Starý

Graf 1 Zastoupení žánrů

Graf 2 Zastoupení typů

Oproti původnímu předpokladu, že se bude snáze vyhledávat mezi díly tuzemských autorů, je 10 titulů (některé jsou i v sérii) zahraničních. Jedná se o obrazové publikace bez textu – např. titul č. 9 Dětský obrázkový slovník, kde je velice realisticky ztvárněna řada prostředí, dětem pochopitelných a blízkých. Další publikace jsou leporela „s překvapením“ (č. 21, 25, 27, 31, 44, 47), kartonové knížky s nějakou pohyblivou částí. Ačkoliv jsou určeny ještě mladším dětem, než předškolákům v mateřských školách, mají velkou oblibu a efekt překvapení dělá dětem radost. Pro předškolní děti je určena série knížek o Malém červeném autíčku (č. 24), kde je jednoduchý příběh doplněn a posouván právě nějakým efektem pohybu, který dítě (čtenář) zprostředkuje. Děti připravující se na školu objevují krásu encyklopedií (č. 28), které jim přináší poznatky v souvislostech, zobrazují skryté, zprostředkovávají pohled v celku, z dalších zorných úhlů. Francouzská encyklopedická tradice má kvalitu, která děti přitahuje a neztrácí srozumitelnost.

Ze zahraničních autorů se mi velmi osvědčily dva další tituly, které již mají více textu. Jsou to starší knihy, které si vybavuji již ze svého dětství, ale v reedicích se vydávají stále znovu a neztrácejí aktuálnost. Je to kniha švédských autorů O malé Aničce (č. 33), sestavená ze tří jednoduchých příběhů (v nichž se procvičí například předložkové vazby, stupňování přídavných jmen, slovní paměť) a kniha dánského autora Jakub a Jáchym (č. 14). Ta je výjimečná interaktivitou, silou, jakou vtáhne dítě ke spolupráci a přiměje ke komunikaci (pragmatická rovina řeči). Obě publikace mají kvalitní překlad do českého jazyka.

Nechtěla jsem do svého přehledu zařazovat logopedickou literaturu, avšak udělala jsem dvě výjimky. První je titul Se zvířátky za vrátky (č. 43), ve kterém je procvičována řeč hádankami, říkankami, logickými úkoly, tvořivostí. Dítě není nuceno mechanicky opakovat, pozornost je motivována řešením problému. Druhým titulem je Žvanda a Melivo (č. 50), kniha nesoucí podtitul cvičení na rozvoj slovní zásoby. Obsahuje dvoustrany úkolů doprovázených vtipnými ilustracemi. Děti s touto knihou pracují s velkou oblibou. Pro příklad uvádím typy úkolů: třídění, hledání nadřazených slov; antonyma, homonyma, zdvojnásobení, stupňování přídavných jmen, hledání rýmů, předložkové vazby, posloupnost děje, samostatné vyjadřování. Tyto publikace nejsou „tradičně“ logopedické, mohou uniknout pozornosti. Jsou výborně zpracované (kniha Se zvířátky za vrátky je i oceněná Cenou učitelů za rok 2000).

Velkou skupinu tvoří knihy vznikající s didaktickým záměrem. Sem bych zařadila celou sérii sešitových příběhů o Petrovi a Hance (č. 34-38). Jsou to starší publikace, v nichž najdeme některé dnes již archaické situace či předměty (telegram, hlídka VB, opravny čehokoliv). Přesto mají velmi hezky vystavěné jednoduché příběhy, které jsou dětem blízké, řeší jejich problémy (návštěvy příbuzných, nemoc, různé „kalamitní“ situace), zavedou je do prostředí, která pro ně zůstávají skrytá (zákulisí divadla, pošty, stavba domu). Řazení obrázků – dějových výjevů – podobné komixu vede k samostatnému vyprávění. Další didaktické publikace (1, 3, 20, 40, 41, 45) se zaměřují také na řečový rozvoj (mimo jiné), činnosti jsou zde přímo navrhovány, je možné návrhy využít nebo se nechat inspirovat k variantám. Hodí se k procvičování výslovnosti, rozšiřování slovní zásoby, samostatnému vyjadřování na téma. Výhodou je, že respektují obecná pravidla (jednoduché věty, bez cizích slov, artikulačně snazší celky apod.).

Pro procvičování výslovnosti hlásek se používají básničky a říkadla, jelikož rytmizovaný text se lépe pamatuje. Některé logopedické básničky procvičují hlásku na úkor kvality textu. Poměr by měl být vyvážený: básnička by měla mít vhodný námět, blízký dítěti, být artikulačně náročná pouze natolik, nakolik je to vyžadováno procvičovanou hláskou; neměla by tedy obsahovat hlásky artikulačně náročnější, nebo takové, které dítě neovládá. Básničky potřebují rytmus a dějový spád. Z tohoto důvodu jsem musela vyřadit některé poetické dětské básně (např. Milena Lukešová) a obrátit svou pozornost k poezii respektující říkadlové postupy (č. 12, 30, 39, 48). Velmi výhodné je spojení s pohybem, např. s motorikou ruky (č. 42). S říkadly pracuji i s dětmi z rodin s nízkou sociokulturní úrovní a s dětmi z jiného jazykového prostředí (č. 6), kde se vracím k základním, léta tradovaným říkadlům, která nás po generace provázejí, na něž se můžeme i odvolávat, jsou považovány za obecně známé (Paci, paci, Vařila myšička, Kovej, kovej, Pec nám spadla, Skákal pes a podobně). Tyto děti se s nimi z různých důvodů nesetkají, či pouze omezeně.

Procvičování slovní zásoby, přesun slov z pasivní složky do aktivní, zlepšení výbavnosti pojmů i obohacení o nová slova – to vše je možné pomocí hádanek (č. 11, 12, 22, 46). Děti s chutí a aktivně řeší tyto jednoduché logické úkoly, v některých případech procvičují i vytváření jednoduchých rýmů. Aktivní zásobu rozvíjí, obohacují i velké obrazové knihy. Některé jsou zaměřené tematicky, procvičují především

podstatná jména, názvy, např. oblečení, povolání (č. 5, 19). Další zobrazují pro dítě zajímavá prostředí, děje, situace, příběh (č. 10, 13, 15, 16, 17, 49). V nich je možné najít většinu slovních druhů a dávat je do správného gramatického tvaru. Zábavným pomocníkem při osvojování správných gramatických tvarů ohebných slov jsou i knihy „malovaného“ čtení, kdy dospělý čte text, dítě jej sleduje a část textu doplňuje přečtením obrázku (č. 18, 26). Při samostatném vyjadřování se mi osvědčila pomůcka ve formě komixů, které zobrazují děj po jednotlivých krocích, jsou přiměřeně dlouhé a mají zajímavý děj. Je ale nutné hlídat výtvarné kvality a náměty takových krátkých příběhů. Postavy nesmí být příliš karikující, musí zachovávat reálné rysy, být dobře poznatelné. V přehledu uvádím dvě knihy o kocouru Vavřinci a jeho přátelích (č. 23, 32), dále by bylo možné pracovat s postavami Coura a Courka (S. Hrnčíř, A. Born) a v dětských časopisech se objevují další podobné seriály. Je rovněž důležité, aby posouvání děje bylo znázorněno v ilustraci, nikoli zapsáno v textu v typické komixové bublině.

Obtížný je výběr krátkých autorských textů pro procvičování výslovnosti hlásek. Velmi kvalitní jsou sborníky určené k jiné pedagogické práci, např. k dramatické výchově (č. 7, 8). Tyto texty mají odpovídající rozsah, dětské náměty a jsou přiměřeně artikulačně náročné.

10.1 Praktické ověření - pozorování

Vlastní výběr knih jsem v průběhu prvního pololetí školního roku (říjen 2009 – únor 2010) ověřovala při individuální péči u dětí integrovaných pro nějaký typ narušené komunikační schopnosti.

Nejprve jsem pro sebe utřídila základní roviny mateřského jazyka, které budu sledovat.

- Rovina foneticko fonologická – týká se zvuku hlásek užívaných v řeči, způsobu jeho tvoření a jeho akustického vjemu.
- Rovina lexikálně sémantická - zabývá se slovní zásobou určitého jazyka a jejím užíváním. Pracuje s obecným významem slov, který je lexikální (slovníkový), gramatický a referenční (k něčemu odkazující).
- Rovina morfologicko syntaktická – studuje logická a strukturální pravidla, kterými je řízena stavba vět a slov v jazyce.

- Rovina pragmatická – zabývá se řečovými akty (promluvami, výpověďmi) jako účelnou praxí řeči, kterou se dosáhne či nedosáhne určitého záměru.

Tyto roviny jsem si u vybraných dětí orientačně zhodnotila. Použila jsem k tomu zredukované hodnotící tabulky z Metodiky pro podporu individualizace vzdělávání¹⁰.

Hodnocení roviny foneticko fonologické (tvoření hlásek) jsem převzala z diagnostiky speciálně pedagogického centra. Tempo, dech a intonaci jsem pozorovala sama.

Rovinu lexikálně sémantickou jsem hodnotila podle Obrázkového slovníku, který mám v MŠ k dispozici. Tento slovník není pochopitelně nijak standardizovaným testem, ale je poměrně rozsáhlý, obsahuje 275 fotografií, zobrazujících podstatná jména, přídavná jména a slovesa. Ze souboru jsem hned na začátku vyřadila slova týkající se školy (45), dále 10 obrázků potravin a jídel, jejichž názvy nemají český ekvivalent (jedná se o pomůcku z Velké Británie), nebo je známe pouze okrajově. Dále jsem vyřadila dalších 70 obrázků, rovnoměrně ze všech zobrazovaných oblastí. Zůstalo:

- 52 obrázků předmětů všedního dne (ovoce, zelenina, potraviny, oděvy, nábytek, kuchyň) – otázka Co to je?
- 62 obrázků sloves – otázka Co dělá?
- 18 dvojic opozit – otázka Jaký je?

Celkem 150 slov.

Pro hodnocení morfologicko syntaktické roviny jsem využila obrazového materiálu publikace Diagnostika dítěte předškolního věku¹¹. Výsledky jsou zaznamenány v tabulkách, kterým předchází stručné představení dítěte.

Pragmatickou rovinu řeči jsem pozorovala během celého pobytu dítěte v mateřské škole.

¹⁰ Autorský kolektiv, vedoucí: Smolíková Kateřina: Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV. Metodika pro podporu individualizace vzdělávání v podmínkách MŠ. VÚP, Praha, 2007. Příloha 11, s. 2

¹¹ Bednářová, Jiřina, Šmardová, Vlasta; Diagnostika dítěte předškolního věku. Computer Press, a.s. Brno 2008. ISBN 978-80-251-1829-0

Děti:

- **Ester, 5 let 3 měsíce – 5 let 8 měsíců**

Výrazně opožděný vývoj řeči, integrace z důvodu sociálního znevýhodnění, rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, susp. lehká mentální retardace.

Záznamový list Ester

Vyslovuje bezchybně	Ne	Rovina foneticko fonologická
Vyslovuje chybně hlásky	DTN, K, G, DĚ, TĚ, NĚ, MĚ, VĚ, BĚ, PĚ, dvojhhlásky, CSZ, ČŠŽ, CH, L, R, Ř	
Tempo řeči	pomalé	
Dech	ústní dýchání	
Intonace	řeč monotónní	

Podstatná jména (52) Co je to?	28	Rovina lexikálně sémantická
Slovesa (62) Co dělá?	20	
Přídavná jména (36/18 dvojic) Jaký je?	16/8 dvojic	

Rozlišování jednotného, množného čísla	Ano	Rovina morfologicko gramatická
Užití předložek (v, na, pod...)	Ne	

Užití přít., min. a bud.času	Obtíže v bud.č.	
Rozlišení rodů	Chybuje, o sobě v MR	
Skloňování podstatných jmen	Chyby	
Časování sloves	chyby	

Umí říct své jméno, věk, bydliště	Ano, věk ne	Rovina pragmatická
Hovoří souvisle a plynule	Ne, jednoslovné nebo krátké věty	
Dovede vyprávět své zážitky	Velmi redukováně	
Dovede převyprávět děj podle skutečnosti i podle obrázku	Velmi krátké příběhy ano	
Reprodukuje říkanky, básničky, písničky	Začíná od prostřed, vynechává	
Je schopno reprodukovat pohádku či příběh	omezeně	
Zvládne dramatickou úlohu	ne	

Dovede vést rozhovor	ne	
----------------------	----	--

Pozná a vymyslí jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma	ne	
--	----	--

Z tabulky jsou patrné výrazné nedostatky ve všech oblastech. V individuální péči jsem se zaměřila na komplexní rozvoj poznávacích, řečových a rozumových schopností. Z uvedeného seznamu knih jsem využívala následující tituly:

Tabulka 4 Dětská literatura v ILP Ester

Tituly	Procvičované oblasti
Malý beránek Kdopak to tam bydlí Mlsná myška: Kdopak mi to snědl Noe a jeho zvířátka + další Schovávaná na zahradě	Symbolické zvuky, slovní zásoba, výbavnost pojmů, porozumění řeči, dialog, melodie, intonace, výslovnost
Co si oblékneš Dětský obrázkový slovník Kam chodí táta a máma do práce	Slovní zásoba, gramatika (časování, skloňování, předložky), tvorba vět, výslovnost
Nauč mě říkadla Česká říkadla, písnička a pohádky Velká kniha básniček a pohádek Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky	Rytmus, slovní spojení, slovní paměť, prozodické faktory, ovládání dechu, přesnost reprodukce, spojení řeči a pohybu, výslovnost
Co bude dnes k večeři	Porozumění řeči, logický úkol
Malé červené autíčko Drak O malé Aničce Velryba a pruhované tričko Jakub a Jáchym	Slovní zásoba, gramatické jevy, vlastní projev, porozumění řeči, výslovnost

• **Jaroslav, 7 let 0 měsíců – 7 let 5 měsíců**

Vývojová dysfázie, chlapec s OŠD, poslední rok v MŠ, velké obtíže v udržení pozornosti

Záznamový list Jaroslav

Vyslovuje bezchybně	Ne	Rovina foneticko fonologická
Vyslovuje chybně hlásky	ĎŤŇ,R,Ř, G neužívá, BĚ,PĚ,VĚ,MĚ,Č- nefixováno, L shluky, dif. sykavek	
Tempo řeči	Rychlé	
Ovládá dech	Ano	
Správně intonuje	Ano	

Podstatná jména (52) Co je to?	52	Rovina lexikálně sémantická
Slovesa (62) Co dělá?	58	
Přídavná jména (36, 18 dvojic) Jaký je?	34	

Rozlišování jednotného, množného čísla	Ano	Rovina morfologicko syntaktická
Užití předložek (v, na, pod...)	Chyby	
Užití přítomného, minulého a	Ano	

budoucího času		
Rozlišení rodů	Ano	
Skloňování podstatných jmen	Chyby	
Časování sloves	chyby	

Umí říct své jméno, věk, bydliště	Ano	Rovina pragmatická
Hovoří souvisle a plynule	Ano	
Dovede vyprávět své zážitky	Ano, špatná srozumitelnost	
Dovede převyprávět děj podle skutečnosti i podle obrázku	Ano, stručně	
Reprodukuje říkanky, básničky, písničky	Nepřesně	
Je schopno reprodukovat pohádku či příběh	Ano	
Zvládne dramatickou úlohu	Ne	
Dovede vést rozhovor	Ano	
Pozná a vymyslí jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma	Ano	

U chlapce jsou stále velmi výrazné obtíže ve zvukové stránce řeči, slovní zásoba je v normě, jak aktivní, tak pasivní. Řeči rozumí dobře. Výrazněji je narušena gramatická rovina řeči, při spontánním projevu jsou patrné dysgramatismy. Vážně přesná reprodukce. Srozumitelnost spontánního vyjadřování je obtížná. Využité tituly:

Tabulka 5 Dětská literatura v ILP Jaroslav

Titul	Procvičované oblasti
Adam půjde do školy Co má umět předškolák Kam se ztrácí sněhuláci Moje první encyklopedie První poslední	logický úkol, samostatné vyjadřování, gramatika, slovní zásoba, časování, skloňování, předložky, antonyma, homonyma, synonyma, výslovnost
Hádáš, hádám, hádáme Hádky a básničky po celý rok Špalíček hádanek Velká kniha básniček a pohádek	Výbavnost pojmů, tvorba rýmů, reprodukce textu, aktivizace slovní zásoby
Hasiči, Jak to chodí... Petr a Hanka..., Drak Velryba a pruhované tričko Kocour Vavřinec Malé červené autíčko O malé Aniče	Samostatné vyjadřování, vyprávění, popis, sledování děje, gramatické jevy (skloňování, časování, předložky), tvorba vět a souvětí, dialog, výslovnost, tempo řeči
Ježek v kalhotách Malované čtení, Žvanda a Melivo	Gramatické jevy, slovní zásoba
Se zvířátky za vrátky Čteme si a hrajeme si	Výslovnost, přesnost reprodukce, rytmizace
Slovo, slovíčko, otevři se maličko Jakub a Jáchym	Obsah slov, dialog, pragmatická rovina řeči

• **Vojtěch, 4 roky 11 měsíců – 5 let 3 měsíce**

Dyslalie gravis, málo rozvinutá motorika mluvidel, na ORL zjištěna drobná reversibilní porucha sluchu

Záznamový list Vojtěch

Vyslovuje bezchybně	Ne	Rovina foneticko fonologická
Vyslovuje chybně hlásky	Ch,V, L, R,Ř, sykavky obou řad, nefixované měkčení, nezapojuje H, Vě	
Tempo řeči	Dobré	
Ovládá dech	Ano	
Správně intonuje	Ano	

Podstatná jména (52) Co je to?	50	Rovina lexikálně sémantická
Slovesa (62) Co dělá?	57	
Přídavná jména (36, 18 dvojic) Jaký je?	36/18	

Rozlišování jednotného, množného čísla	Ano	Rovina morfologicko syntaktická
Užití předložek (v, na, pod...)	Chyby	
Užití přítomného,	Ano, chybuje	

minulého a budoucího času		
Rozlišení rodů	Ano	
Skloňování podstatných jmen	Ano	
Časování sloves	Chyby	

Umí říct své jméno, věk, bydliště	Ano	Rovina pragmatická
Hovoří souvisle a plynule	Ano	
Dovede vyprávět své zážitky	Ano	
Dovede převyprávět děj podle skutečnosti i podle obrázku	Ano	
Reprodukuje říkanky, básničky, písničky	Ano	
Je schopno reprodukovat pohádku či příběh	Ano, krátký	
Zvládne dramatickou úlohu	Ano	
Dovede vést rozhovor	Ano	
Pozná a vymyslí jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma	Ano, úměrně věku	

U Vojty je problém především v málo rozvinuté motorice mluvidel, která má své důsledky i např. v pomalejším tempu při jídle, ale hlavně v málo srozumitelné řeči. V řešení je porucha sluchu, jejíž důsledky zatím není možné odhadovat, po lékařském zákroku bude nutné sluch dále stimulovat. Zatím použité tituly:

Tabulka 6 Dětská literatura v ILP Vojtěch

Titul	Procvičované oblasti
Malý beránek Kdopak to tam bydlí Mlsná myška: Kdopak mi to snědl Noe a jeho zvířátka + další Schovávaná na zahradě	Symbolické zvuky, dialog, melodie řeči, výslovnost, sluchová diferenciacie
O malé Aniče	Výslovnost, gramatické jevy
Jak to chodí... Malé červené autíčko Drak Velryba a pruhované tričko	Výslovnost, procvičování daných hlásek v samostatném vyprávění využití procvičovaných slov
Hádáš, hádám, hádáme Hádanky a básničky po celý rok Špalíček hádanek	Mluvní pohotovost, tvorba rýmů, reprodukce textu, výslovnost
Se zvířátka za vrátka Čteme si a hrajeme si Velká kniha básniček a pohádek Pohádkové chvíle dětem do postýlky	Výslovnost, přesnost reprodukce, rytmizace
Petr a Hanka... Jakub a Jáchym	Samostatné vyjadřování, fixace a automatizace hlásek

Tymofiy, 4 roky 1 měsíc – 4 roky 6 měsíců

Chlapec ukrajinské národnosti, integrace z důvodu sociálního: neznalost vyučovacího jazyka, v MŠ se setkává poprvé s výhradně česky mluvícím prostředím, v rodině komunikují ukrajinsky.

Záznamový list Tymofiy

Vyslovuje bezchybně	Ne	Rovina fonetická
Vyslovuje chybně hlásky	R, Ř, L	
Tempo řeči	pomalejší	
Ovládá dech	Ano	
Správně intonuje	?/ukrajinská intonace	

Podstatná jména (52) Co je to?	20 + ukrajinské n. ruské ekvivalenty	Rovina lexikálně sémantická
Slovesa (62) Co dělá?	13 + dtto	
Přídavná jména (36, 18 dvojic) Jaký je?	8/4dvojice + dtto	

Rozlišování jednotného, množného čísla	Ne	Rovina morfologicko syntaktická
Užití předložek (v, na, pod...)	Rozumí, v užívání chybí	
Užití přítomného, minulého a budoucího	Chyby	

času		
Rozlišení rodů	Ano	
Skloňování podstatných jmen	Chyby	
Časování sloves	Chyby	

Umí říct své jméno, věk, bydliště	Ano	Rovina pragmatická
Hovoří souvisle a plynule	Ne	
Dovede vyprávět své zážitky	Ne	
Dovede převyprávět děj podle skutečnosti i podle obrázku	Ne	
Reprodukuje říkanky, básničky, písničky	Omezený repertoár v ČJ	
Je schopno reprodukovat pohádku či příběh	Ne	
Zvládne dramatickou úlohu	Ne	
Dovede vést rozhovor	Jednoduchý	
Pozná a vymyslí jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma	Ne	

Řeč je velmi omezená ve všech rovinách, vyjma roviny foneticko fonologické, která odpovídá věku. Chybí slovní zásoba v českém jazyce, není vybudován cit pro gramatickou stavbu řeči a tím je ztížená veškerá praktická využitelnost řeči (rovina pragmatická).

Tabulka 7 Dětská literatura v ILP Tymofiy

Tituly	Procvičované oblasti
Malý beránek Kdopak to tam bydlí Mlsná myška: Kdopak mi to snědl Noe a jeho zvířátka + další Schovávaná na zahradě Co si oblékneš Dětský obrázkový slovník Kam chodí táta a máma do práce Můj první slovník českého jazyka První - poslední	Symbolické zvuky, slovní zásoba, mluvní pohotovost, reakce, porozumění řeči, dialog, melodie řeči
Nauč mě říkadla Česká říkadla, písnička a pohádky Velká kniha básniček a pohádek Hádanky a básničky pro celý rok	Rytmizace, slovní spojení, slovní zásoba, smysl pro rým, doplňování slov, slovní paměť, prozodické faktory, ovládání dechu, přesnost reprodukce, spojení řeči a pohybu
O malé Aničce Drak Velryba a pruhované tričko Malé červené autíčko Jakub a Jáchym Co bude dnes k večeři Co se zdálo pejskovi Ježek v kalhotách	Slovní zásoba, gramatické jevy, porozumění řeči, samostatné vyjadřování, slovní zásoba

11. Závěr

Obecně lze uvést, že těžištěm dětské knihy, vhodné jako pomůcky při ILP v předškolním věku, je ilustrace. **Ilustrace** musí být:

- jasná, s pevnou konturou,
- realistická, srozumitelná, konkrétní,
- výstižná, zobrazující typické znaky, pro dítě identifikovatelné.

Naopak nesmí být karikující nebo pro dítě subjektivně nehezka. Měla by být dostatečně umělecky zpracovaná.

Dalším typickým rysem je **interaktivnost**. Ta se mění s věkem dítěte, v počátku je to pohyb, nápodoba, později řešení úkolů, dialog. Obecně tedy aktivita dítěte provokovaná knihou.

Ze základních **žánrů** dětské literatury se uplatňují **říkadla**, jednoduchá **autorská poezie** blízka říkadlu. Dále jsou velmi dobře využitelné lidové pohádky, ale pouze ve své nejjednodušší formě: **pohádky pěstounské, zvířecí** a zejména pohádky **kumulativní** – řetězové. Nejvíce se osvědčily **jednoduché autorské pohádky (příběhy)**, zpracované jako obrazová nebo ilustrovaná kniha.

Kniha musí odpovídat úrovni rozvoje dítěte, jeho rozumovým a poznávacím schopnostem, jejichž úroveň se odráží v rovinách mateřského jazyka. Dítě na počátku předškolního období nebo dítě s mentálním handicapem nezaujme encyklopedie, dítě těsně před nástupem do školy se už bude nudit u říkadel.

Ze seznamu 50 využitých knih se mi osvědčilo následujících šest titulů (oproti původně plánovaným pěti):

- Drak,
- Jakub a Jáchym,
- O malé Aničce,
- Malé červené autíčko,
- Velká kniha básniček a pohádek,
- Velryba a pruhované tričko.

Knihy Drak a Velryba a pruhované tričko mají stejný formát. Knihy jsou si zpracováním velmi podobné, považuji je vlastně za variantu jednoho typu. Jde o typické obrazové knihy, text nese námět, ale důraz je na plošné ilustraci. Kniha Drak zobrazuje prostředí města a jeho okolí, titul Velryba a pruhované tričko zavede děti na jednotlivé

kontinenty a ukáže jim typická zvířata. Knihy procvičují slovní zásobu, samostatné vyjadřování, gramatické jevy.

Kniha O malé Aničce je velmi jednoduchá. Je složená ze tří nekomplikovaných příběhů: Anička si hraje s míči, Anička přendává věci, Aniččin vánoční dárek. Ilustrace je jednoduchá, zobrazuje jednu situaci, je doprovázena jednoduchou větou. Účinně lze pomocí knihy procvičovat předložkové vazby, tvorbu jednoduchých vět, výslovnost.

Série knih o malém červeném autíčku je u dětí velmi oblíbená. Děti si knihy prohlížejí opakovaně. V první fázi si procvičují porozumění řeči, reakci na signál a základy dialogu. Když už příběh dostatečně znají, mohou jej vyprávět a přehrát. Tak se procvičuje paměť, samostatné vyjadřování, při sledování děje se využívá časování sloves, skloňování jmen.

Básně a pohádky jsou reprezentovány sbírkou Velká kniha básniček a pohádek. Jde o autorskou poezii a adaptaci pohádek. Jimi lze velmi dobře procvičovat výslovnost, hospodaření s dechem, přesnost reprodukce, paměť, rytmus.

Jakub a Jáchym je titul, který předpokládá aktivní účast dítěte. Aktivizuje jej různými zábavnými úkoly. Dítě využívá řeč, stává se účastníkem děje. Musí slovu porozumět, reagovat na informaci, uplatní se slovní i zraková paměť. Otázky obsažené v textu směřují k formulaci vět, souvětí, vyjádření vlastních názorů, myšlenek a zkušeností.

12. Shrnutí

Ve své práci jsem se zabývala problematikou využívání intencionální dětské knihy v individuální logopedické péči.

Popsala jsem fyziologický vývoj řeči, jeho odchylky jako jednotlivé typy narušené komunikační schopnosti. V dalších kapitolách jsem se uvedla legislativní rámec pro integraci dětí s narušenou komunikační schopností, její možnosti a také cíle předškolního vzdělávání stanovené Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Věnovala jsem se i základním žánrům dětské literatury a prospěšnosti aktivit s knihou v předškolním věku.

V praktické části jsem podle vlastně stanovených kritérií vyhledala 50 dostupných titulů. Tyto jsem potom využila při individuální logopedické péči v mateřské škole. Pozorovala jsem a zaznamenávala jsem jejich přínos u čtyř dětí

s různými typy narušené komunikační schopnosti. Dospěla jsem k šesti dětským knihám, které jsem použila u každého dítěte.

Dětská kniha je vhodnou doplňující pomůckou při individuální logopedické péči. Umožňuje variabilní využití při odstraňování narušené komunikační schopnosti. Odkloní pozornost od vlastní terapie, představuje pole pro praktické využití právě procvičované schopnosti, znalosti, dovednosti. Pro dítě je zpestřením, novým impulsem, motivací a stimulem.

13. Seznam použité a citované literatury

- 1 BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press, a. s., 2008. 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0
- 2 BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 200 s. ISBN 978-80-210-4454-8
- 3 CAMBOURNAC, Laure, et al. *Moje první encyklopedie Larousse*. Praha: Knižní klub, 2005. 191 s. ISBN 80-242-1412-1
- 4 CLEVIN, Jorgen. Jakub a Jáchym. Praha: Albatros, 1985. 108 s.
- 5 ČERNÍK, Michal. Pohádkové chvíle dětem do postýlky. Praha: Knižní klub, 2007. 106 s. ISBN 978-80-242-1944-8
- 6 ČERNÍK, Michal. *Nauč mě říkadla*. Praha: Axióma, 2006. 63 s. ISBN 80-7292-119-3
- 7 ČERNÍK, Michal. *Slovo, slovíčko, otevři se maličko*. Praha: Axióma, 2007. 118 s. ISBN 978-80-7292-135-5
- 8 ČERNÝ, Oldřich. *Petr a Hanka stavějí dům*. Praha: Albatros, 1986.
- 9 ČUKOVSKIJ, Korněj. *Od dvou do pěti*. Praha: Albatros, 1975. 296 s.
- 10 DISMAN, Jaroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2009. 3. vydání. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7
- 11 DOSKOČILOVÁ, Hana et al. *Petr a Hanka chystají překvapení*. Praha: Albatros, 1983
- 12 DRIJVEROVÁ, Martina. *Co má umět předškolák*. Praha: Egmont, 2003. 66 s. ISBN 80-7186-882-5
- 13 DVOŘÁK, Jiří. *Schovávaná na zahradě*. Praha: Svojtka & Co., 2009. 10 s. ISBN 978-80-256-0301-7
- 14 DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, v. o. s., 2001. 224 s. ISBN 80-902536-2-8
- 15 DVOŘÁK, Josef. *Vývojová fonologická porucha*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, v. o. s., 2003. 148 s. ISBN 80-902536-4-4
- 16 FISCHEROVÁ, Gisela, JENTNEROVÁ, Edith. *Dětský obrázkový slovník*. Praha: Fortuna Print, 2001. 93 s. ISBN 80-86144-99-2
- 17 GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 2. vyd. 287 s.

- 18 GOODINGS, Christina. *Jonáš a velryba*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 16 s. ISBN 978-80-7195-300-5
- 19 GOODINGS, Christina. *Noe a jeho zvířátka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 16 s. ISBN 978-80-7195-301-2
- 20 GOODINGS, Christina. *Ztracená ovečka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 16 s. ISBN 978-80-7195-303-6
- 21 HAVEL, Jiří. *Co bude dnes k večeři?* Praha: Mladá fronta, 2009. 12 s. ISBN 978-80-204-2001-5
- 22 HAVEL, Jiří. *Co se zdálo pejskovi*. Ostrava: Librex, 2003. 63 s. ISBN 80-7228-425-8
- 23 HAVEL, Jiří. *Ježek v kalhotách*. V Ostravě: Librex, 2006. 63 s. ISBN 80-7228-488-6
- 24 HAVEL, Jiří. *Malované čtení*. Praha: Albatros, 2008. 64 s. ISBN 978-80-00-01941-3
- 25 HLAVATÁ, Tatjana. *Drak*. Praha: Albatros, 1999. 10 s. ISBN 80-00-00613-8
- 26 HOROVÁ, Alexandra, TICHÁ, Marie. *Co si oblékneš?* Praha: Albatros, 2004
- 27 JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. Praha: Triton, 2001. 158 s. ISBN 80-7254-192-7
- 28 JONES, Karen. *Mlsná myška*. Brno: Computer Press, 2007. 12 s. ISBN 978-80-251-1613-5
- 29 KRČMOVÁ, Marie, RICHTEROVÁ, Libuše. *Metodika jazykové výchovy v předškolním věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1987. 128 s.
- 30 KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence*. Praha: Potrál, 1999. 213 s. ISBN 80-7178-361-7
- 31 LHOTOVÁ, Dagmar, SLABÝ, Zdeněk Karel. *Kocour Vavřinec a jeho přátelé na cestách*. Praha: BB art, 2002. 55 s. ISBN 80-7257-883-9
- 32 LHOTOVÁ, Dagmar, SLABÝ, Zdeněk Karel. *Olympiáda Kocoura Vavřince*. Praha: BB art, 2003. 55 s. ISBN 80-7341-070-2
- 33 LECHTA, Viktor. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 2002. 192 s. ISBN 80-7178-572-5
- 34 MOKRÁ, Eva et al. *Petr a Hanka čekají návštěvu*. Praha: Albatros, 1982. 48 s.

- 35 MOTLOVÁ, Milada. *Adam půjde do školy*. Praha: Knižní klub, 2002. 111 s. ISBN 80-242-0834-2
- 36 MOTLOVÁ, Milada. *Co je to?* Praha: Kalich, Kentaur, 1994. 70 s. ISBN 80-7017-792-6 (Kalich. Praha), 80-85285-63-0 (Kentaur. Praha)
- 37 MOTLOVÁ, Milada. *Česká říkadla, písničky a pohádky*. Praha: Knižní klub, 2007. 103 s. ISBN 978-80-242-1839-7
- 38 MOTLOVÁ, Milada. *Kam se ztrácí sněhuláci*. Praha: Knižní klub, 2006. 77 s. ISBN 80-242-1654-X
- 39 MOTLOVÁ, Milada. *Se zvířátky za vrátky*. Praha: Fortuna Libri, 2008. 85 s. ISBN 978-80-7321-420-3
- 40 MORRIS, Dewi. *Traktory*. Praha: Svojtka & Co., 2008. ISBN 978-80-7352-996-3
- 41 OPRAVILOVÁ, Eva. *První – poslední*. Praha: Albatros, 1983
- 42 POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Hádáš, hádám, hádáme*. Praha: Portál, 2007. 103 s. ISBN 978-80-7367-292-8
- 43 POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Poznáváme písmenka*. Praha: Portál, 2008. 95 s. ISBN 978-80-7367-356-7
- 44 POWELL, Richard. *Malý beránek*. Brno: Computer Press, 2005. 12 s. ISBN 80-251-0707-8
- 45 PRICE, Mathew. *Malé červené autíčko a sníh*. Praha: Albatros, 2009. 10 s. ISBN 978-80-00-02258-1
- 46 PRICE, Mathew. *Malé červené autíčko dělá taxi*. Praha: Albatros, 2009. 10 s. ISBN 978-80-00-02257-4
- 47 PRICE, Mathew. *Malé červené autíčko má nehodu*. Praha: Albatros, 2009. 10 s. ISBN 978-80-00-02259-8
- 48 PRICE, Mathew. *Malé červené autíčko má trampoty*. Praha: Albatros, 2009. 10 s. ISBN 978-80-00-02260-4
- 49 RŮŽIČKA, Oldřich. *Hasiči*. Brno: Computer Press, 2002. 48 s. ISBN 80-7226-835
- 50 SANDBERG, Inger. *O malé Aničce*. Praha: Albatros 1988. 100 s.
- 51 SCHRIMPFOVÁ, Jana Marie et al. *Můj první slovník českého jazyka*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2008. 120 s. ISBN 978-80-7238-721-2

- 52 SMOLÍKOVÁ, Kateřina, et al. *Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 50 s. ISBN 978-80-87000-10-6
- 53 SMOLÍKOVÁ, Kateřina, et al. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. 48 s. ISBN 80-87000-00-5
- 54 SOUDKOVÁ, Vlasta. *Petr a Hanka se loučí*. Praha: Albatros, 1987. 14 s.
- 55 SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 216 s.
- 56 STARÁ, Ester. *Žvanda a melivo: cvičení na rozvoj slovní zásoby*. Praha: Knižní klub, 2008. 94 s. ISBN 978-80-242-2188-5
- 57 SUCHÁ, Romana. *Rozpustilé básničky pro malé dětské ručičky*. Praha: Portál, 2008. 71 s. ISBN 978-80-7367-439-7
- 58 SÝKORA, Pavel et al. *Špalíček hádanek*. Praha: Albatros, 2002. 101 s. ISBN 80-00-01033-X
- 59 ŠKODOVÁ, Eva, JEDLIČKA, Ivan. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. 616 s. ISBN 80-7178-546-6
- 60 ŠŤASTNÁ, Viki. *Kam chodí táta a máma do práce*. Praha: Albatros, 2006. 12 s. ISBN 80-00-01781-4
- 61 TRILECOVÁ, Božena et al. *Petr, Hanka a táta mají starosti*. Praha: Albatros, 1984
- 62 ULRYCHOVÁ, Irina, TAUBENHANSLOVÁ, Květoslava. *Čteme si a hrajeme si 1*. Praha: Pansofia, 1994. 64 s. ISBN 80-85804-38-7
- 63 URBANOVÁ, Svatava, ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2003. Vyd. 4., (upr. a dopl.). 239 s. ISBN 80-7042-625-X
- 64 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2002. 528 s. ISBN 80-7178-308-0
- 65 VEBEROVÁ, Eva. *Čteme si s mámou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 265 s. ISBN 80-04-24575-7
- 66 VYŠTEJN, Jan. *Vady Výslovnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 176 s. ISBN 80-04-24504-8

- 67 WINKLEROVÁ, Dana. *Jak to chodí na stavbě*. Říčany: Junior, 2004. 10 s. ISBN 80-7267-134-0
- 68 WINKLEROVÁ, Dana. *Jak to chodí u hasičů*. Říčany: Junior, 2004. 12 s. ISBN 80-7267-109-X
- 69 WINKLEROVÁ, Dana. *Jak to chodí u popelářů*. Říčany: Junior, 2003. 10 s. ISBN 80-7267-110-3
- 70 ZINNEROVÁ, Markéta. *Hádky a básničky pro celý rok*. Praha Egmont, 2003. 55 s. ISBN 80-7186-896-5
- 80 ŽÁČEK, Jiří. *Velká kniha básniček a pohádek*. Praha: Fragment, 2007. 93 s. ISBN 978-80-253-0442-6
- 81 ŽÁČEK, Jiří. *Velryba a pruhované tričko*. Praha: Albatros, 1997. 12 s. ISBN 80-00-00540-9

14. Seznam použitých a prostudovaných webových stránek

www.cms-lipenska.cz

www.klinickalogopedie.cz

www.msmt.cz

www.nrzp.cz/standardni-pravidla-pro-vyrovnani-prilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim/

15. Seznam příloh

Příloha 1	Další legislativa týkající se problematiky integrace
Příloha 2	Očekávané výstupy podoblasti Jazyk a řeč z oblasti Dítě a jeho psychika
RVP PV
Příloha 3	Záznamový list – literatura

PŘÍLOHA číslo 1

Další legislativa týkající se problematiky integrace.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

- Nařízení vlády:

Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků

- Vyhlášky:

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb.

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění vyhlášky č. 454/2006 Sb.

Vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři, ve znění vyhlášky č. 374/2006 Sb.,

Vyhláška č. 10/2005 Sb., o vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 492/2005 Sb., o krajských normativech

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb.

- Informace MŠMT:

Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č.j. 14 453/2005-24 (Věstník MŠMT č. 10/2005)¹²

¹² [www. MSMT](http://www.msmt.cz)

PŘÍLOHA číslo 2

Očekávané výstupy podoblasti Jazyk a řeč z oblasti Dítě a jeho psychika RVP PV

Na konci předškolního období by dítě mělo zpravidla dokázat:

- Správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči
- Pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- Vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách
- Vést rozhovor (naslouchat druhým, vyčkat, až druhý dokončí myšlenku, sledovat řečníka i obsah, ptát se)
- Domluvit se slovy i gesty, improvizovat
- Porozumět slyšenému (zachytit vlastní myšlenku příběhu, sledovat děj a zopakovat jej ve správných větách)
- Formulovat otázky, odpovídat, hodnotit slovní výkony, slovně ragovat
- Učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí)
- Naučit se z paměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky, pohádky, jednoduchá dramatická úloha)
- Sledovat vyprávět příběh, pohádku
- Popsat situaci (skutečnou, podle obrázku)
- Chápat slovní vtip a humor
- Sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech
- Utvořit jednoduchý rým
- Poznat a vymyslet jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma
- Rozlišovat některé obrazné symboly a porozumět jejich významu i jejich komunikativní funkci
- Sledovat očima zleva doprava
- Poznat některá čísllice a písmena, popř. slova
- Poznat napsané své jméno
- Projevovat zájem o knížky, soustředěně poslouchat četbu, hudbu, sledovat divadlo, film, užívat telefon¹³

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ: RVP pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2006. 48 s., ISBN 80-87000-00-5

PŘÍLOHA číslo 3

Záznamový list – literatura

Knihy v ILP	Jméno					
<i>Procvičovaná oblast</i>	<i>Titul</i>					
Symbolické zvuky						
Sluchová diferenciacie						
Porozumění						
Výslovnost						
Slovní zásoba						
Výbavnost pojmů						
Ovládání dechu						
Slovní spojení						
Slovní paměť						
Přesnost reprodukce						
Řeč a pohyb						
Rytmus						
Melodie, intonace						
Skloňování						
Časování						
Předložky						
Antonyma, homonyma, synonyma						
Tempo						
Dialog (odpovědi na otázku)						
Tvorba rýmů						
Tvorba vět						
Logický úkol (myšlení a řeč)						
Samostatné vyjadřování						

